

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2012

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

inż. Irena Mikołajczyk
mgr inż. Alicja Wituszyńska

Warszawa 2012

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-219-1

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Uwagi wstępne	7
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych według regionu FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Pomorze i Mazury	8
2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
3. Analiza wyników standardowych.....	10
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych	10
3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	34
3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	34
3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	36
3.3. Wnioski	53

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 3	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	10
Wykres 4	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).	11
Wykres 5	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).....	11
Wykres 6	Wartość standardowej produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 8	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	14
Wykres 9	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 10	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 12	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	17
Wykres 13	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	18
Wykres 14	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 15	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 16	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	21

Wykres 17	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	21
Wykres 18	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	22
Wykres 19	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	23
Wykres 20	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	24
Wykres 21	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	24
Wykres 22	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	25
Wykres 23	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych.....	25
Wykres 24	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	26
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	27
Wykres 26	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	28
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych.....	29
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	29
Wykres 29	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	31
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	32
Wykres 32	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	33
Wykres 33	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych.....	33
Wykres 34	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 35	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	35
Wykres 36	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych AWU).....	35
Wykres 37	Wartość standardowej produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 38	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 39	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 40	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 41	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 42	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 43	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 44	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 45	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 46	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 47	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 48	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 49	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	43

Wykres 50	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 51	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 52	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 53	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 54	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 55	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 56	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 57	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 58	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 59	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 60	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 61	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 62	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 63	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 64	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	52

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państwach członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (z ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- standardowa produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych rezultatów działalności uzyskanych przez gospodarstwa rolne w regionie Pomorze i Mazury prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2010. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczną, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SO „2004”², stanowiła co najmniej 4 000 euro. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Pomorze i Mazury³, w analizowanym roku wynosiło 75 396 gospodarstw.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2010 r. w regionie Pomorze i Mazury.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6).

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

Analiza składa się więc z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Pomorze i Mazury, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i strukturę Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

¹ Mikołajczyk I; Wituszyńska A.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku, Region FADN 785 Pomorze i Mazury. Część I. Wyniki standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

² Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2004” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Cholewa I.; Osuch D.; Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

³ Goraj L., Osuch D., Sierański W., Ziętek I.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2010, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2010.

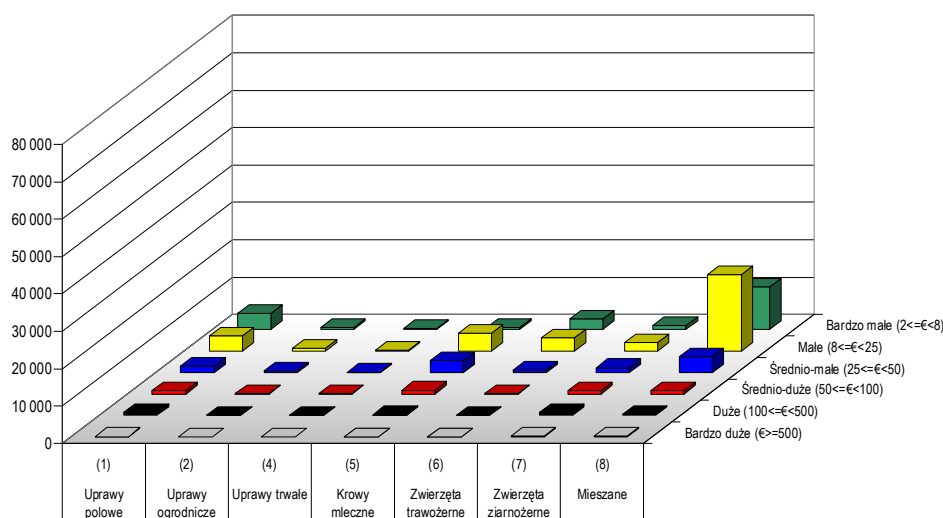
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych według regionu FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę struktury gospodarstw według dwóch klasyfikacji, obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego. Rozkłady zostały zaprezentowane poniżej (patrz: Wykres 1 i Wykres 2).

2.1. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Pomorze i Mazury

W polu obserwacji regionu 785 (Pomorze i Mazury) znajdowało się 75 396 gospodarstw. Najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (typ 8 - 37 445 gospodarstw) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1 - 11 775 gospodarstw). Pod względem wielkości ekonomicznej dominują gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 tys. do 25 tys. euro. W przedziale tym znajdowało się 75,7 % gospodarstw z tego regionu (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

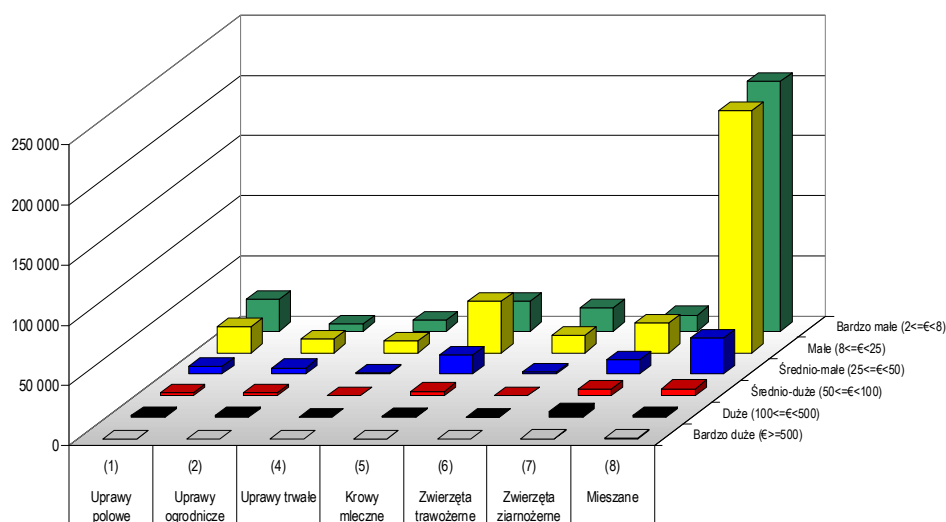

⁴ Commission Decision 2003/369/EC: of 16 May 2003 amending Decision 85/377/EEC establishing a Community typology for agricultural holdings (notified under document number C(2003) 1557).

2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość (90,8%) gospodarstw rolnych w Polsce (patrz: Wykres 2) lokuje się pod względem siły ekonomicznej w klasie poniżej 25 tys. euro. Wśród nich dominują gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz specjalizujące się w uprawach polowych (łącznie 72,4%). Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro (które w takich krajach jak Holandia czy Belgia stanowią całość próby gospodarstw uczestniczących w badaniach), w polu obserwacji Polskiego FADN stanowią 24,4% gospodarstw.

Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza wyników standardowych

Analizę wyników standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę standardowej produkcji (SO), natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

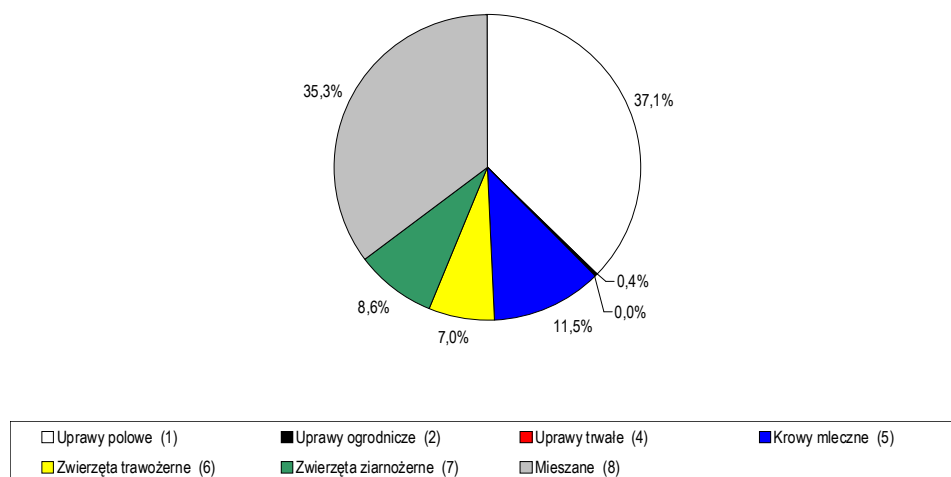
W wynikach standardowych według typów rolniczych nie został pokazany typ uprawy trwałe, ponieważ w regionie Pomorze i Mazury w grupie tej było tylko 12 gospodarstw.

3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

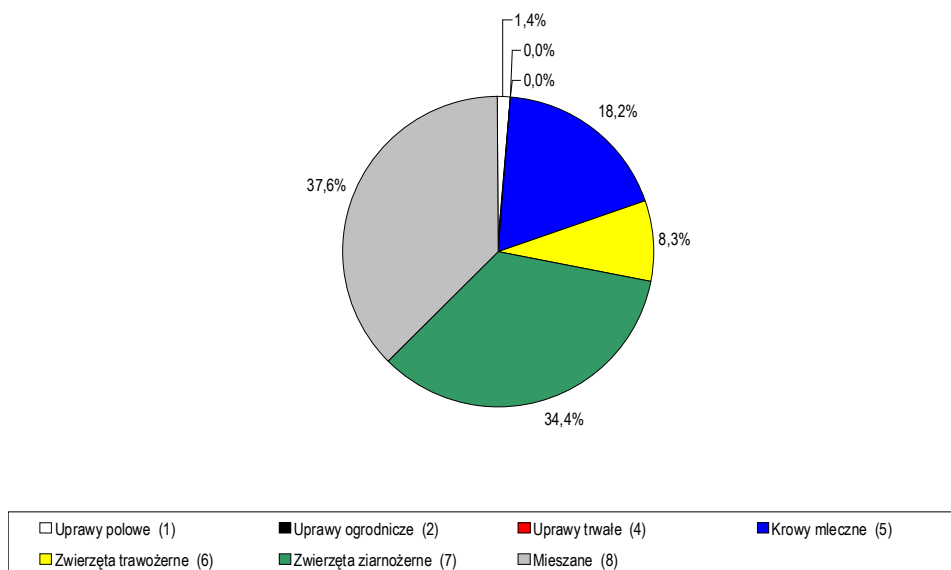
Wykres 3 wskazuje, że największy obszar użytków rolnych był w posiadaniu gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych oraz z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (odpowiednio 37,1% i 35,3%), a najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (0,4%).

Wykres 3 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

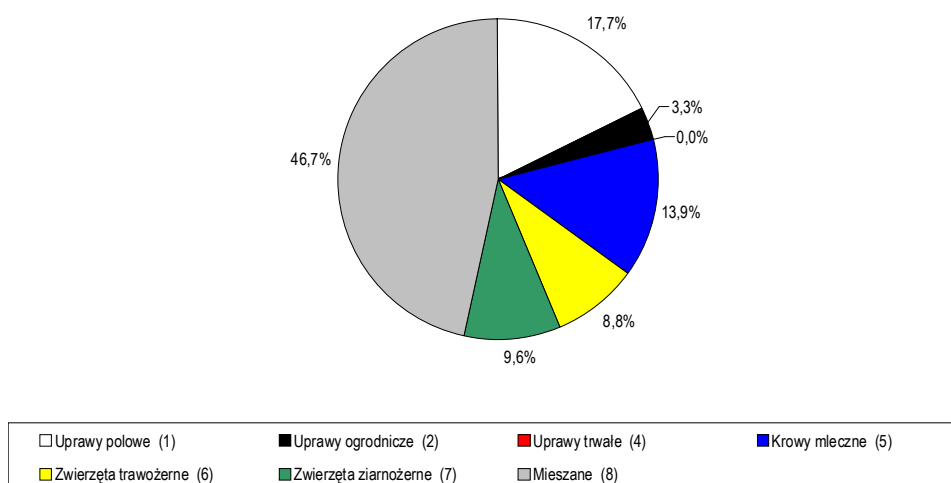
Liczebność zwierząt (w przeliczeniu na LU) zobrażona przez Wykres 4 wskazuje, że w regionie Pomorze i Mazury 72% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach z produkcją zwierząt ziarnożernych, oraz mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą.

Wykres 4 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).

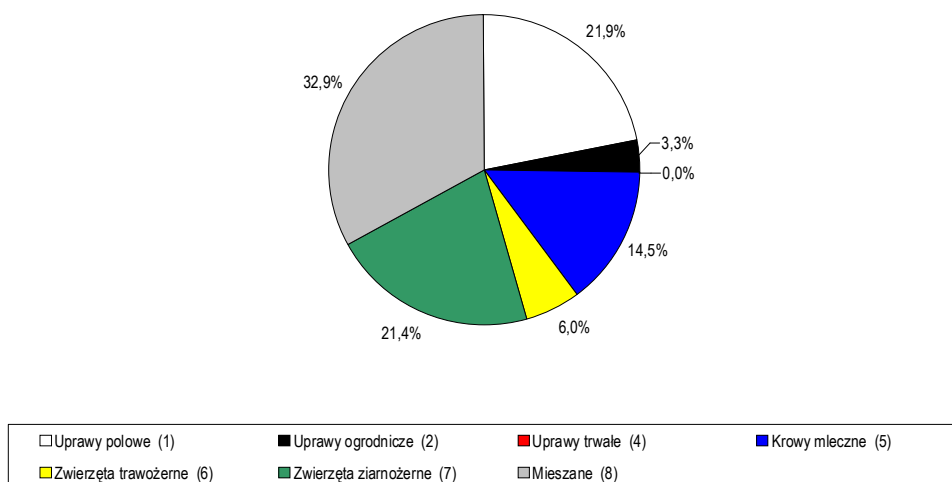
W gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą jest zaangażowanych 46,7% osób pełnozatrudnionych. Można zaobserwować, iż w regionie Pomorze i Mazury typy rolnicze o większej specjalizacji, takie jak uprawy ogrodnicze absorbują relatywnie mało ogółu nakładów pracy - 3,3% (patrz: Wykres 5).

Wykres 5 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).

Największy udział w tworzeniu standardowej produkcji miały trzy typy rolnicze. Były to gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, z uprawami polowymi, oraz specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział ten wynosił odpowiednio 32,9%, 21,9% i 14,5%. Pozostałe cztery typy łącznie nie przekroczyły w badanej zbiorowości 23,8% standardowej produkcji (patrz: Wykres 6).

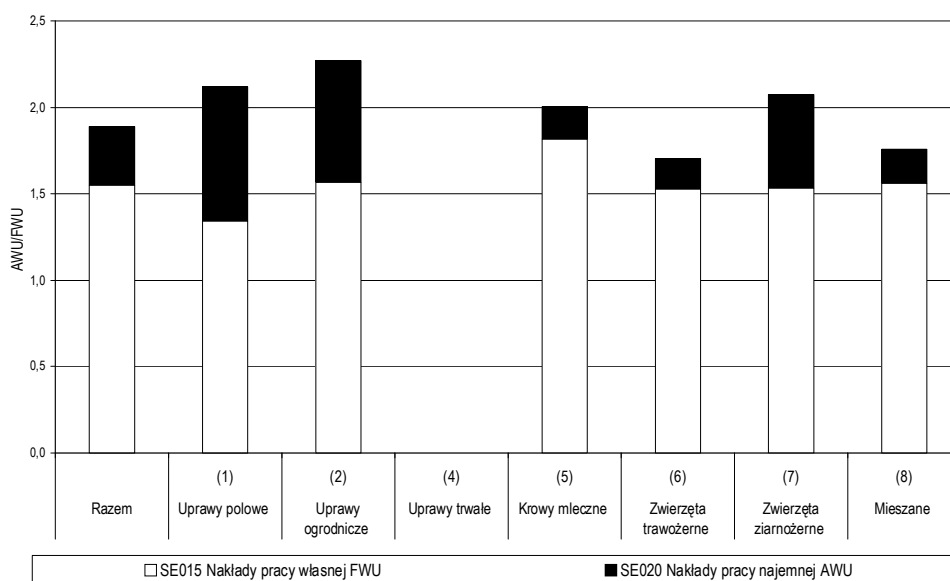
Wykres 6 Wartość standardowej produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

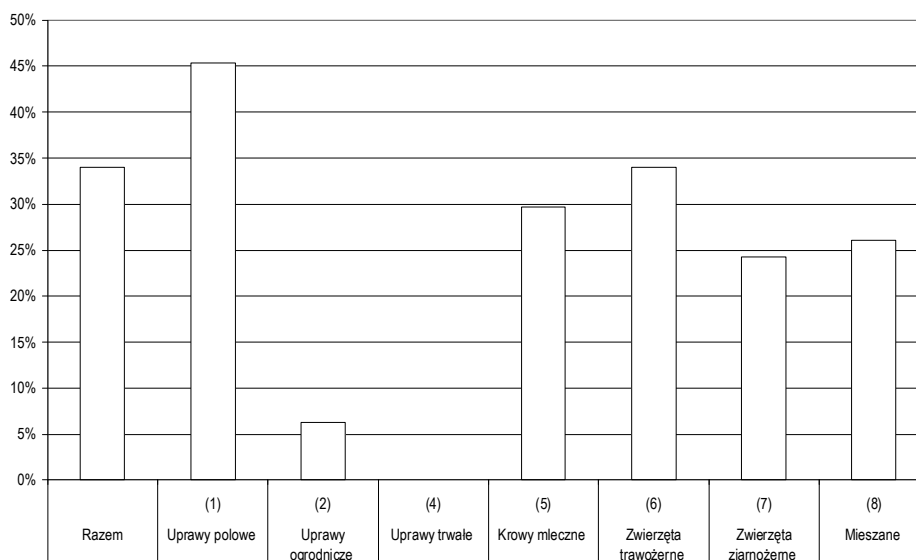
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, jak również w uprawach ogrodniczych, oraz w chowie zwierząt ziarnożernych są ponoszone największe nakłady pracy, których podstawą jest praca własna, jednakże z dużym udziałem pracy najemnej. Wśród tych gospodarstw praca najemna stanowiła najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 36,6%, 31,2% i 26%). Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych oraz gospodarstwa mieszane opierają produkcję na zasobach pracy własnej. Nakłady pracy własnej kształtują się w granicach 1,5 FWU – jednostki przeliczeniowej pracy członków rodziny (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

W analizowanych gospodarstwach grunty dzierżawione istotnie zwiększają powierzchnię użytków rolnych. Najwięcej (45,4%) dodzierżawiają gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (6,3%). Produkcja tych ostatnich wymaga poniesienia inwestycji długoterminowych związanych z ziemią, co nie opłaca się czynić na ziemi dodzierżawionej (patrz: Wykres 8).

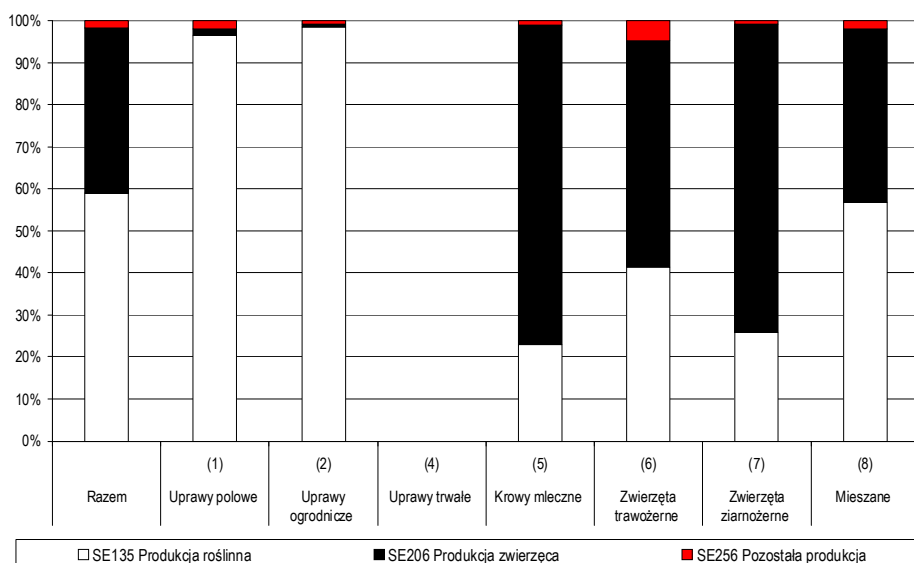
Wykres 8 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i w uprawach polowych praktycznie całą wartość produkcji uzyskują z produkcji roślinnej (około 98%) osiągając tym samym wysoki poziom specjalizacji. W typie mieszanym udział produkcji roślinnej jest nieco wyższy (57%) niż produkcji zwierzęcej (41%). Natomiast udział pozostałej produkcji⁵ w produkcji ogółem zawiera się w przedziale od 0,7 do 4,7%. Produkcja ta stanowi margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 9).

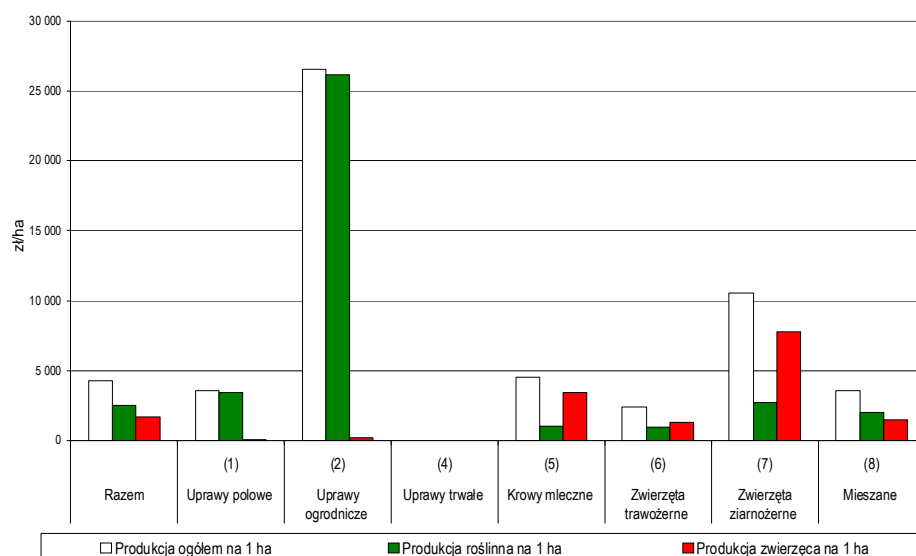
⁵ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 9 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

Szczególnie wysoką produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze. Wynika to z faktu, że znaczna część produkcji w tym typie gospodarstw wytwarzana jest pod osłonami, a więc technologią zwiększającą intensywność wykorzystania użytków rolnych, gdzie w ciągu roku z tej samej powierzchni może być pozyskiwanych kilka zbiorów. Również wysoka produktywność ziemi była w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych, w których pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiarskich, produkuje na relatywnie niewielkich powierzchniach użytków rolnych. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych oraz mieszanych (patrz: Wykres 10).

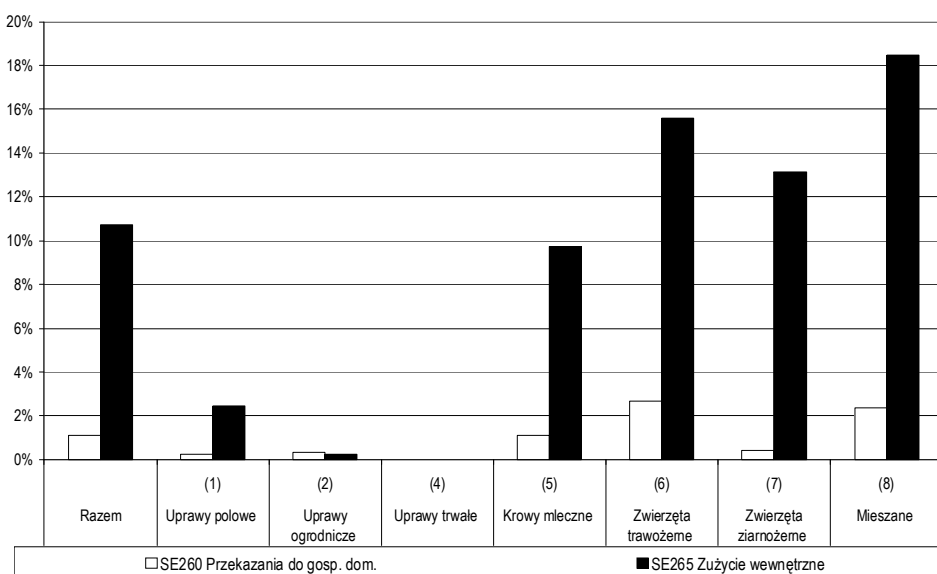
Wykres 10 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Niski poziom zużycia wewnętrznego (tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego, oznaczającego udział produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego w produkcji ogółem, odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z ograniczonych możliwości przekazania niemalże jednorodnego asortymentu produktów tych gospodarstw, a także z powszechnego stosowania kwalifikowanego materiału siewnego. W przypadku gospodarstw o produkcji mieszanej udział zużycia wewnętrznego był najwyższy i wynosił 18,5%. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych zużycie wewnętrzne stanowiło 13,1% wartości produkcji ogółem. Wynika to ze specyfiki produkcji wymagającej zakupu pasz i mieszanek pełnoporcjowych. Pasze własne wykorzystywane są w niewielkim stopniu.

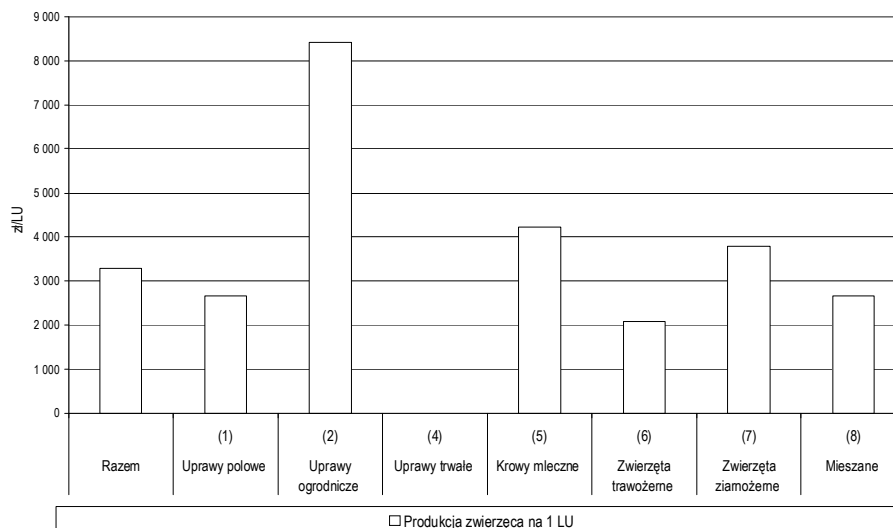
Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa domowego w wszystkich typach rolniczych poza uprawami ogrodniczymi i polowymi (patrz: Wykres 11).

Wykres 11 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

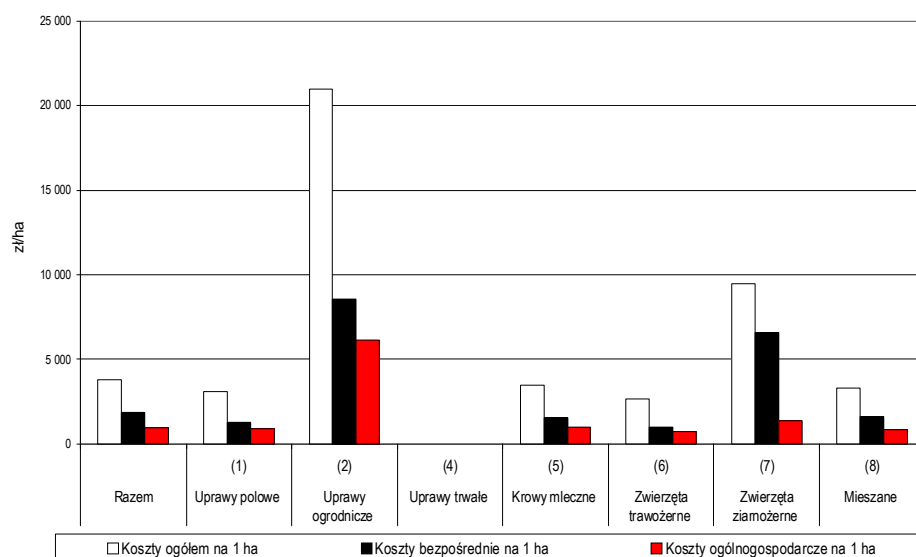
Wśród gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej najwyższy wskaźnik produkcji zwierzęcej na 1 LU odnotowano w typie krowy mleczne (4 230 zł/LU), natomiast najniższy - w typie zwierzęta trawożerne (2 087zł/LU) (patrz: Wykres 12). Wysoki wskaźnik produkcji zwierzęcej na 1LU w gospodarstwach ogrodniczych wynika z bardzo niskiego (poniżej 1) pogłowia zwierząt w tym typie (porównaj: Wykres 4).

Wykres 12 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych**

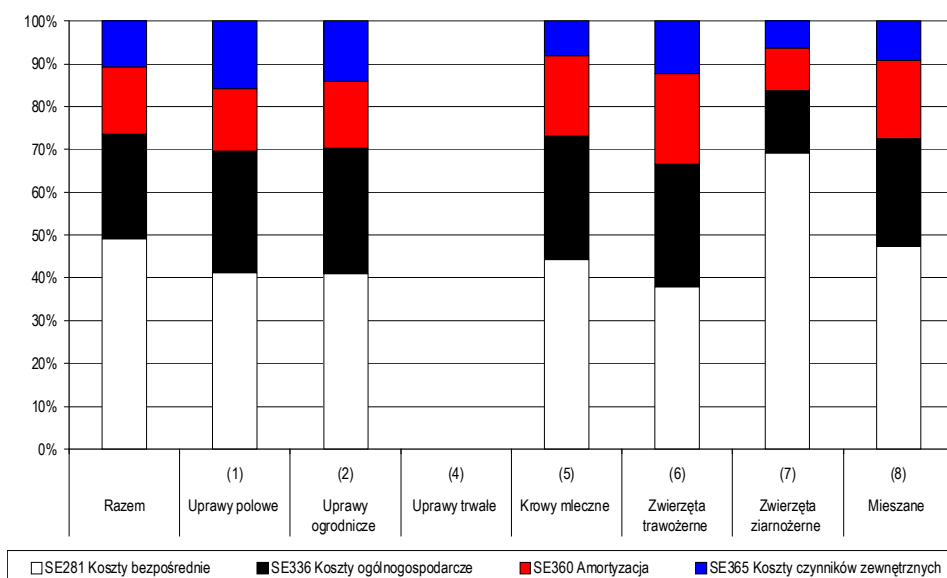
Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 13). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w pozostałych typach gospodarstw rolniczych. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych grupach gospodaruje na relatywnie niewielkich powierzchniach użytków rolnych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych oraz nastawione na uprawy polowe. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem był zbliżony do średniej dla całej zbiorowości gospodarstw regionu Pomorze i Mazury.

Wykres 13 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

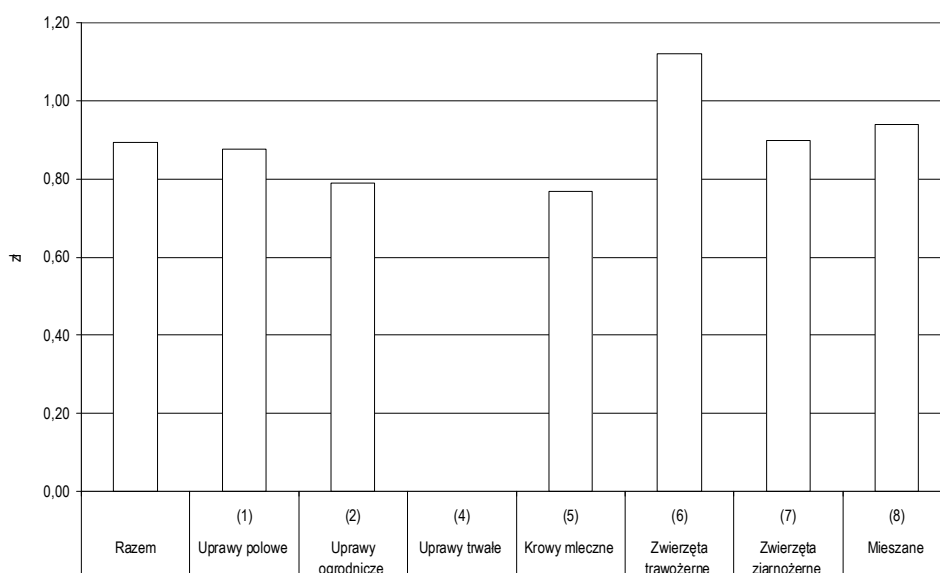
Wśród gospodarstw prowadzących produkcję zwierzęcą najwyższe koszty bezpośrednie występują w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (ponad 69%). Wiążą się one z koniecznością zakupu wysokiej jakości pasz pełnoporcjowych. Najwyższy udział amortyzacji w kosztach ogółem występuje w gospodarstwach o produkcji mieszanej (18,3%), a najniższy, nieco ponad 9%, w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział kosztów ogólnogospodarczych w kosztach ogółem kształtuje się na zbliżonym poziomie, ok. 26%, we wszystkich typach gospodarstw z wyjątkiem gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych w których koszty ogólnogospodarcze stanowią jedynie 14,6% kosztów ogółem, w porównaniu z dominującym udziałem kosztów bezpośrednich. Udział kosztów czynników zewnętrznych osiąga poziom od 6 do ponad 15% w poszczególnych typach gospodarstw (patrz: Wykres 14).

Wykres 14 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem. W roku 2010 najniższą efektywność wykazywały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych i gospodarstwa z produkcją mieszaną. Najlepiej radziły sobie gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych oraz w chowie krów mlecznych (patrz: Wykres 15).

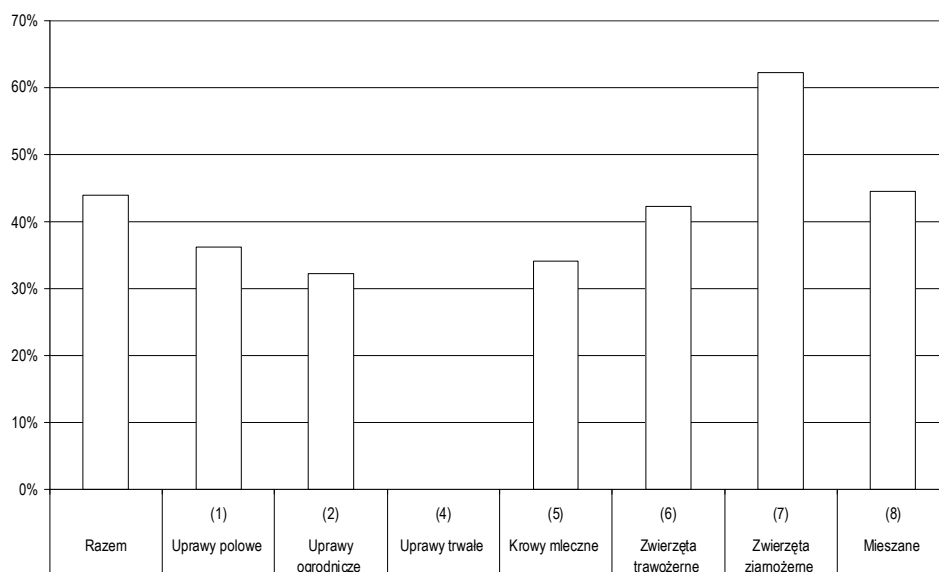
Wykres 15 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

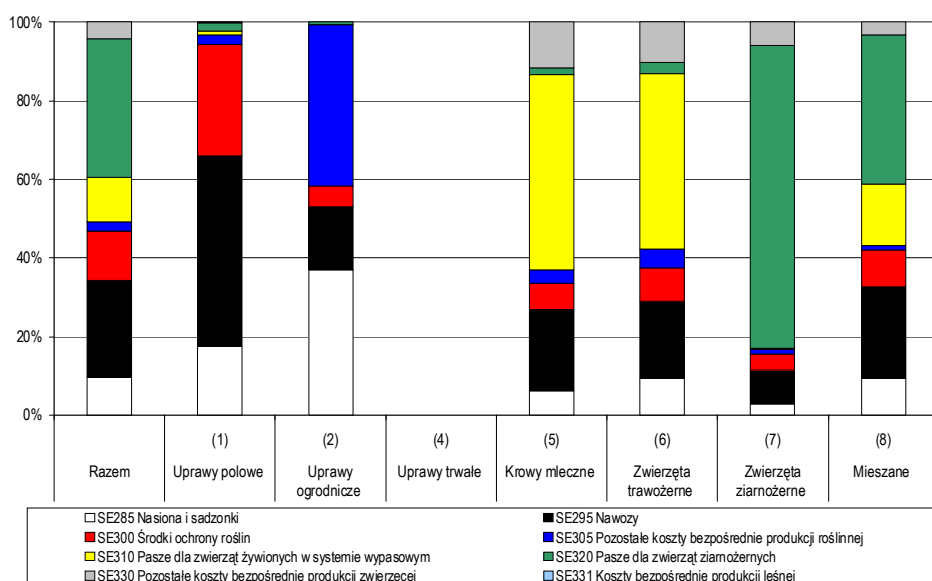
Koszty bezpośrednie w wszystkich typach gospodarstw stanowiły od 32% wartości produkcji ogółem w uprawach ogrodniczych do 62% w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych.

Wśród kosztów bezpośrednich istotnymi pozycjami był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ 5, 6, 7, 8), koszty nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych oraz koszty nasion i sadzonek oraz pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej w gospodarstwach ogrodniczych (patrz: Wykres 16 i Wykres 17).

Wykres 16 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

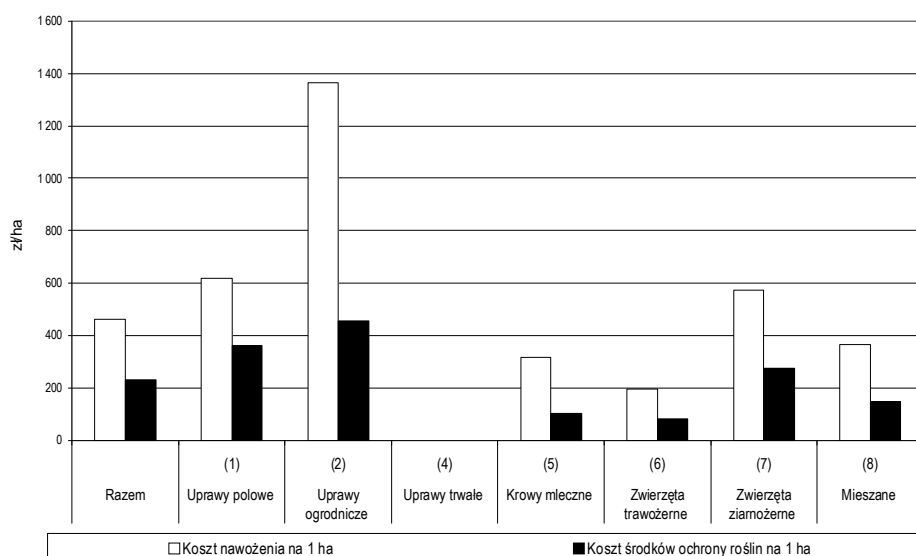
Wykres 17 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różnią się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 18). Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad 2,9-krotnie wyższe niż przeciętne w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą, zwłaszcza utrzymujących bydło (typy: 5 i 6).

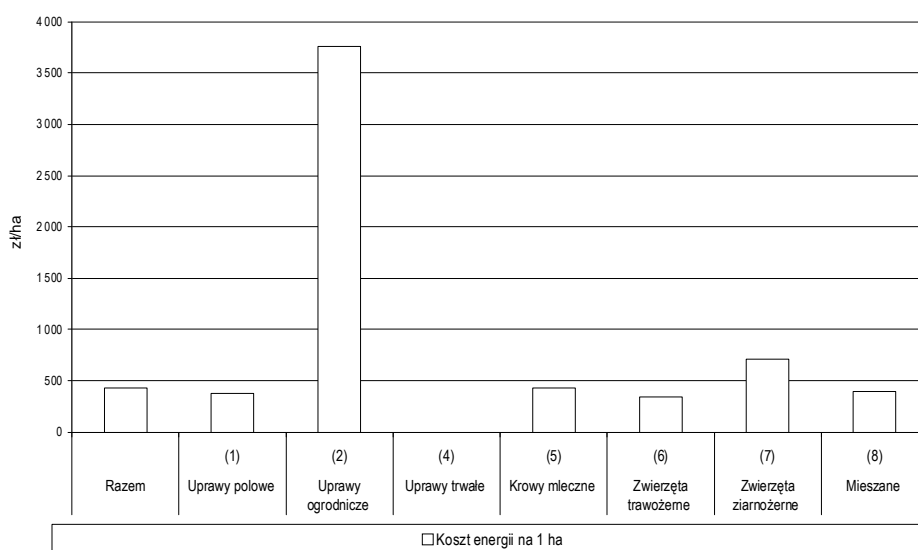
Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin obserwowany jest w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze oraz uprawy polowe. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza zwierzęta trawożerne, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

Wykres 18 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

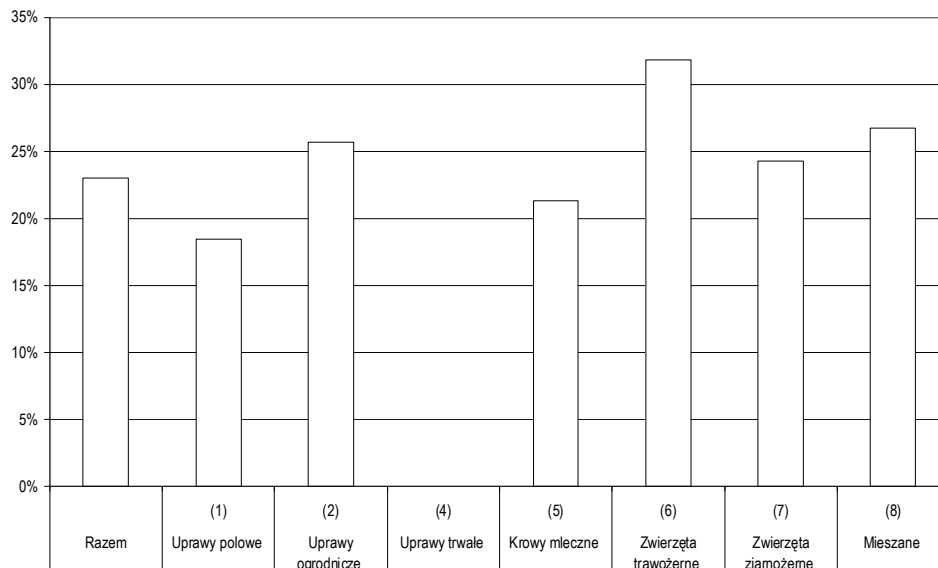
Podobnie jak w przypadku poprzednio analizowanych kosztów, koszty energii i paliw przeliczone na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co ma ścisły związek z kosztami ogrzewania, gdy produkcja pod osłonami prowadzona jest w sezonie zimowym (patrz: Wykres 19). Wyższe koszty energii i paliw zaobserwowano także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych. Jednak w tym przypadku różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie jest tak duża jak dla gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 19 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

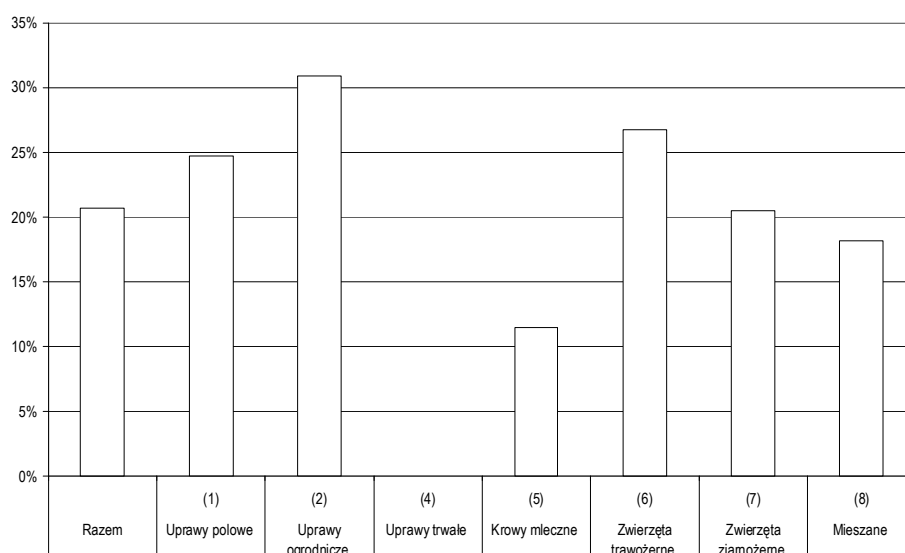
W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych udział amortyzacji w wartości dodanej brutto przekroczył 30%, natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych wyniósł nieco ponad 18% (patrz: Wykres 20).

Wykres 20 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

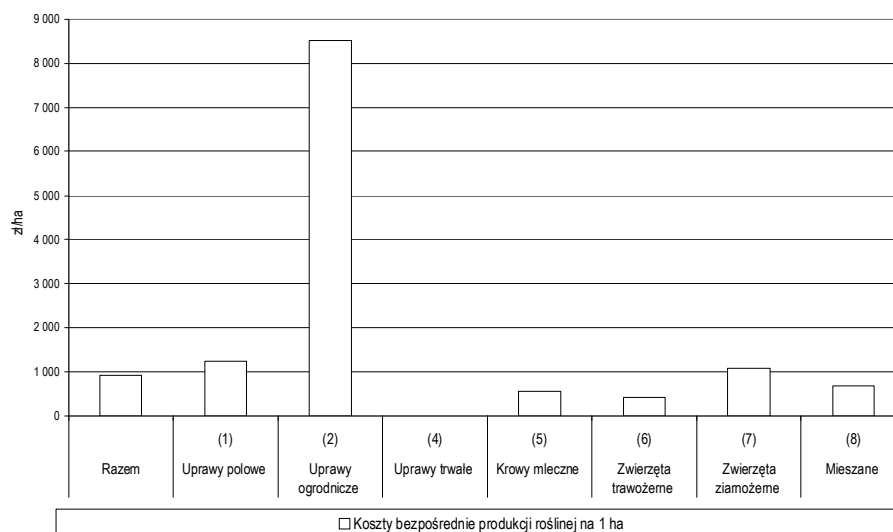

Na uwagę zasługuje fakt, że najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (31%), a najniższy gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (11%) (patrz: Wykres 21).

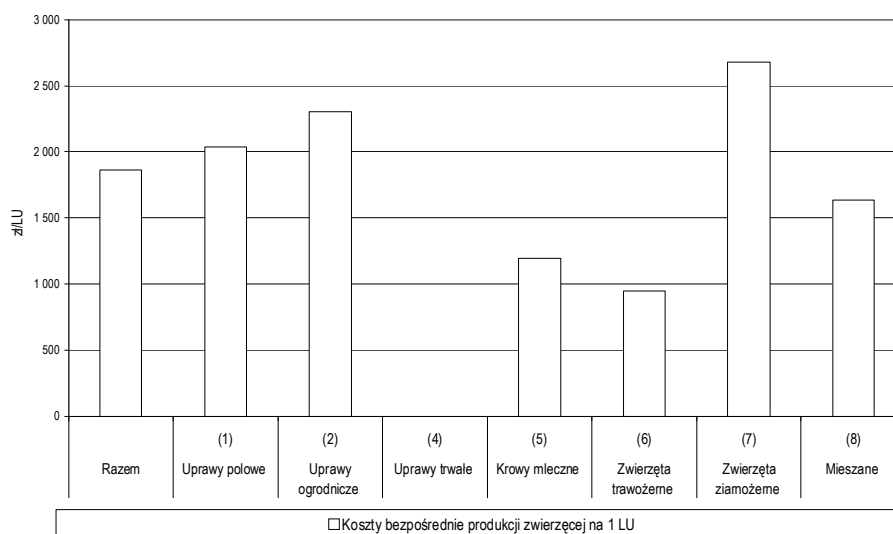
Wykres 21 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych są aż 9-krotnie wyższe od ich średniej wartości w tym regionie i wynoszą 8500 zł. W pozostałych typach gospodarstw zawierają się w przedziale od 400 do nieco ponad 1200 zł/ha (patrz: Wykres 22)

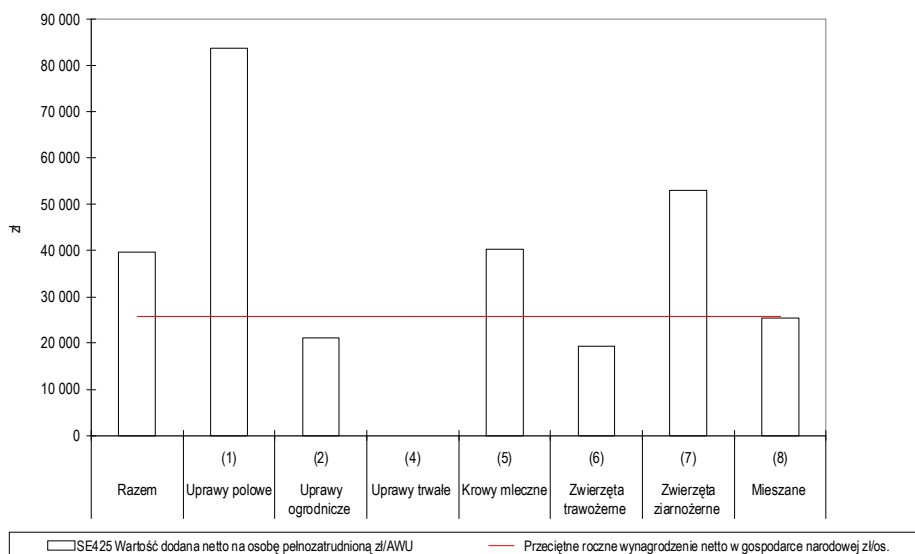
Wykres 22 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na jednostkę przeliczeniową zwierząt (LU) osiągnęły najwyższą wartość w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (nieco powyżej 2600 zł), a najniższą w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawozernych (900 zł) (patrz: Wykres 23).

Wykres 23 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

Wykres 24 pokazuje, że wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem była wyższa niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej⁶ w gospodarstwach prowadzących uprawy polowe i chów zwierząt ziarnożernych oraz chów krów mlecznych. Najwyższą jej wartość odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (83 781 zł), natomiast najniższą w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (13 315 zł).

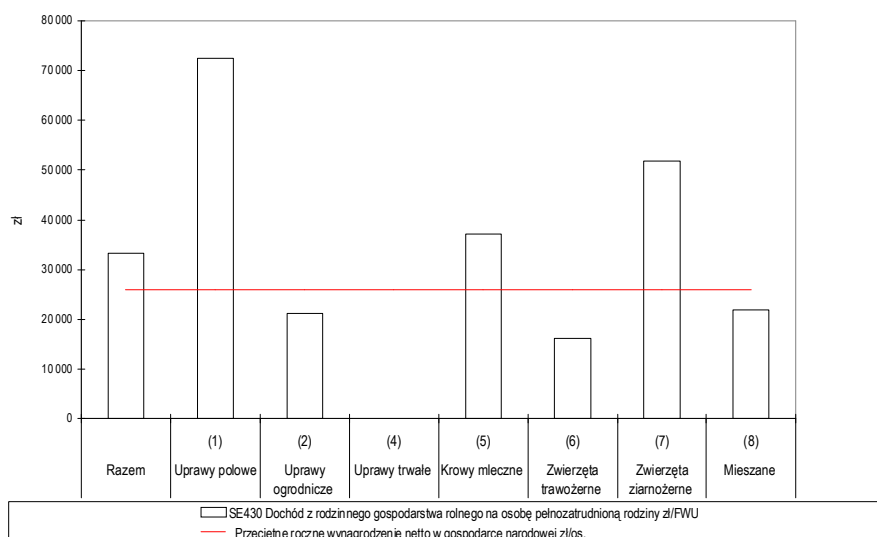
Wykres 24 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

⁶ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 25 864 zł w 2010 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

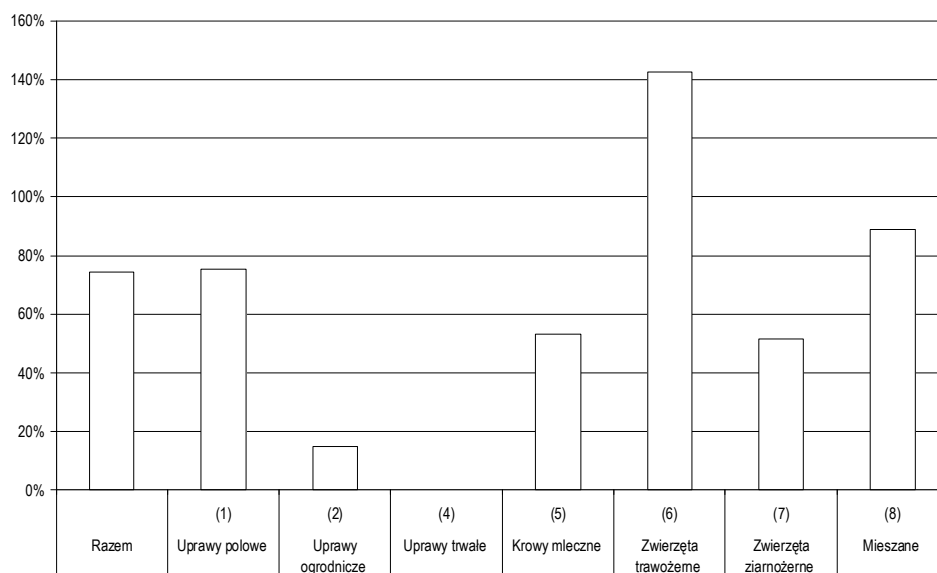
Z kolei Wykres 25 wskazuje, że roczny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych i wynosił 16 053 zł. Tylko gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, w chowie zwierząt ziarnożernych oraz krów mlecznych uzyskały dochody wyższe niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej.

Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

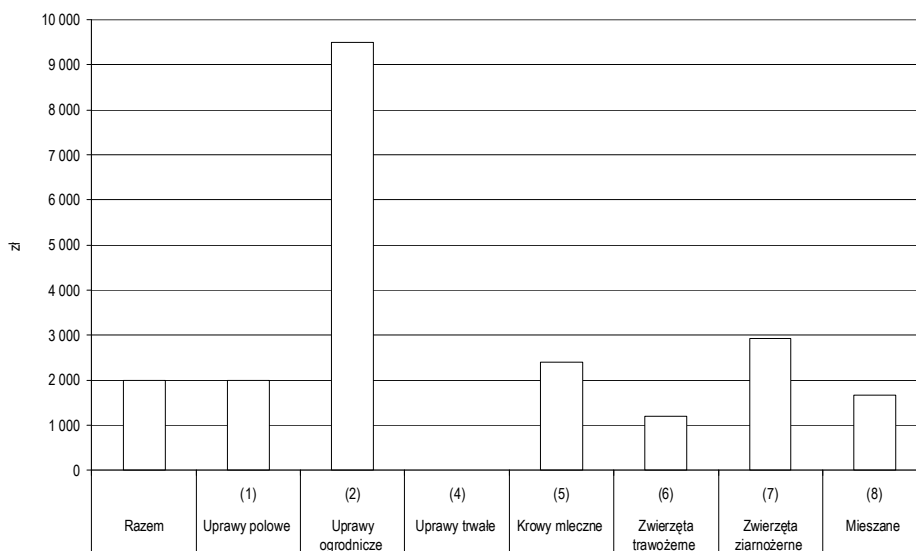
Od momentu wdrożenia w Polsce instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej krajów UE, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest udział dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach z chowem zwierząt trawożernych (ponad 142%), Można więc uznać, że w tych gospodarstwach dochód uzyskano w całości dzięki dopłatom do działalności operacyjnej, a 42% dopłat posłużyło do pokrycia części kosztów produkcji. Najniższym udziałem dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (15%). Sytuacja dochodowa tych gospodarstw w największym stopniu uzależniona jest od rynku (patrz: Wykres 3 i Wykres 26).

Wykres 26 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

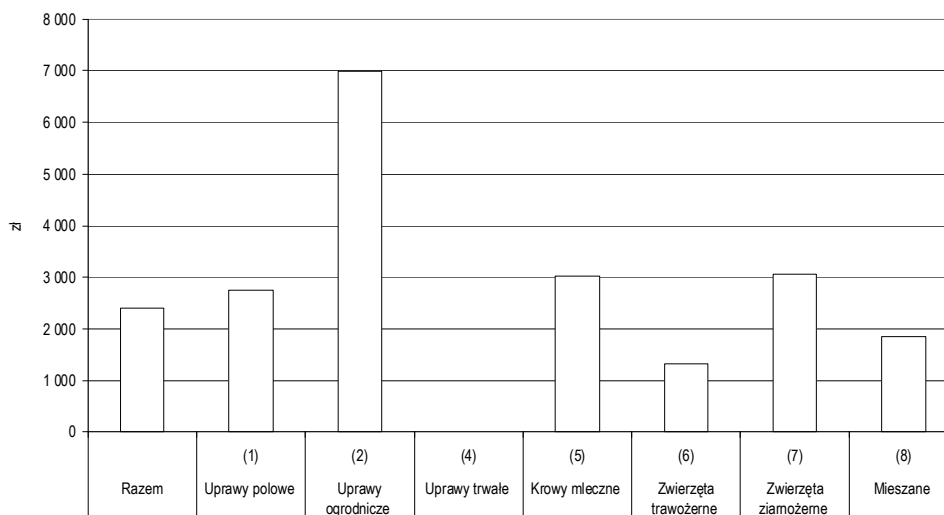

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę powierzchni użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysoki dochód, a posiadana przez nie powierzchnia użytków rolnych była niewielka. Ponadto gospodarstwa te w bardzo znikomym stopniu dodzierżawiały ziemię. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych oraz prowadzących produkcję mieszaną zarówno wartość dodana netto przeliczona na jednostkę powierzchni użytków rolnych jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były na najniższym poziomie (patrz: Wykres 27 i Wykres 28).

Wykres 27 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

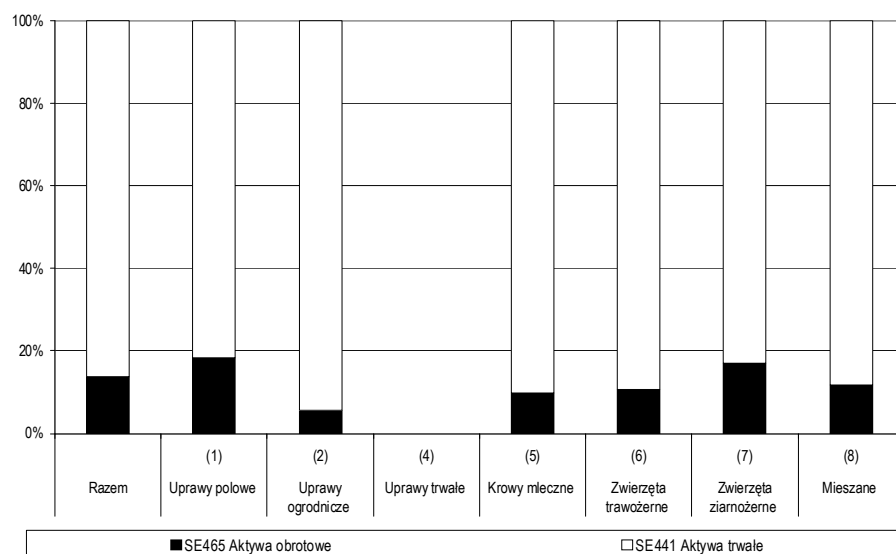

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów jest jednym z czynników decydujących o tempie obrotu środków zaangażowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza to tempo. Udział środków trwałych w aktywach ogółem w gospodarstwach regionu Pomorze i Mazury wynosił od 83 do 94%, przy czym różnice między poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 29). Wysoki udział środków trwałych, zwłaszcza w porównaniu z danymi publikowanymi dla lat poprzednich, jest wynikiem urealnienia wyceny gruntów własnych gospodarstwa. Do roku 2008 grunty wyceniano w sposób normatywny a od roku 2009 – na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię (wartość ziemi w bilansie finansowym jest na skutek tego znacznie wyższa niż w latach poprzednich i zbliżona do cen rynkowych). Najwyższy udział środków trwałych obserwowany był w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji ogrodniczej i chowie krów mlecznych, odpowiednio 94 i 90%.

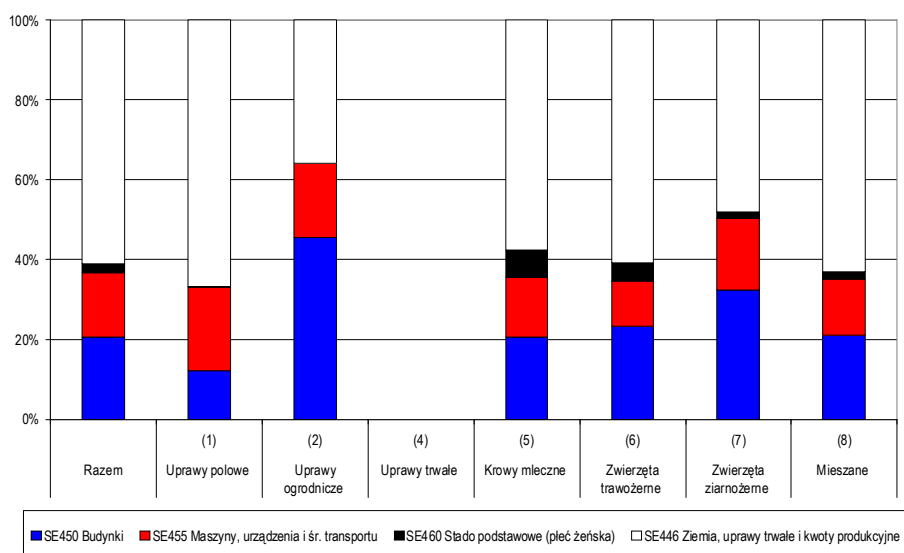
Wykres 29 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Zmiana zasad wyceny ziemi wpłynęła również na zmianę struktury aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych. W większości typów rolniczych ponad połowę wartości aktywów stanowiła wartość ziemi, z wyjątkiem gospodarstw ogrodniczych oraz specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych, a także gospodarstw z produkcją mieszaną (patrz: Wykres 30). Drugim składnikiem pod względem udziału w środkach trwałych były budynki. Szczególnie jest to widoczne w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych. Dużym udziałem budynków charakteryzowały się również gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych.

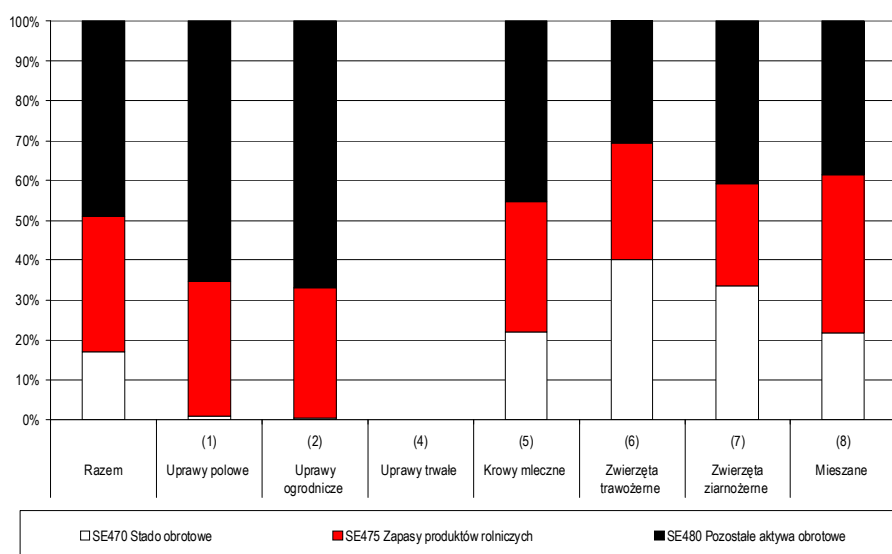
W gospodarstwach utrzymujących bydło (typ 5 i 6), zwierzęta stada podstawowego stanowiły wyraźnie większą część środków trwałych niż w pozostałych typach gospodarstw utrzymujących zwierzęta (choć ich udział nie przekracza kilku procent).

Wykres 30 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

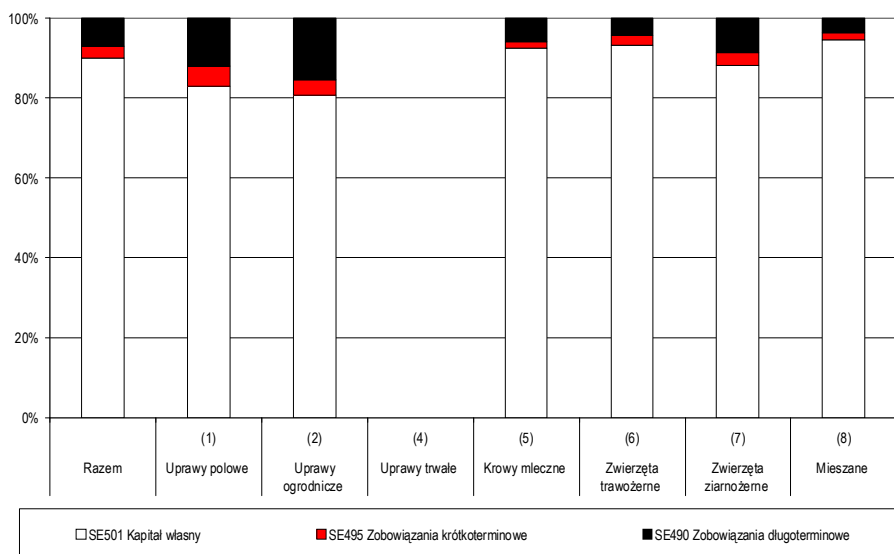
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 31). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw ogrodniczych stanowiły pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy z zakupu. Natomiast zapasy produktów rolniczych utrzymywały się na poziomie od 26% ogółu aktywów obrotowych w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt ziarnożernych do 40% w gospodarstwach z produkcją mieszaną. Zwierzęta stada obrotowego miały największy udział w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych i ziarnożernych.

Wykres 31 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

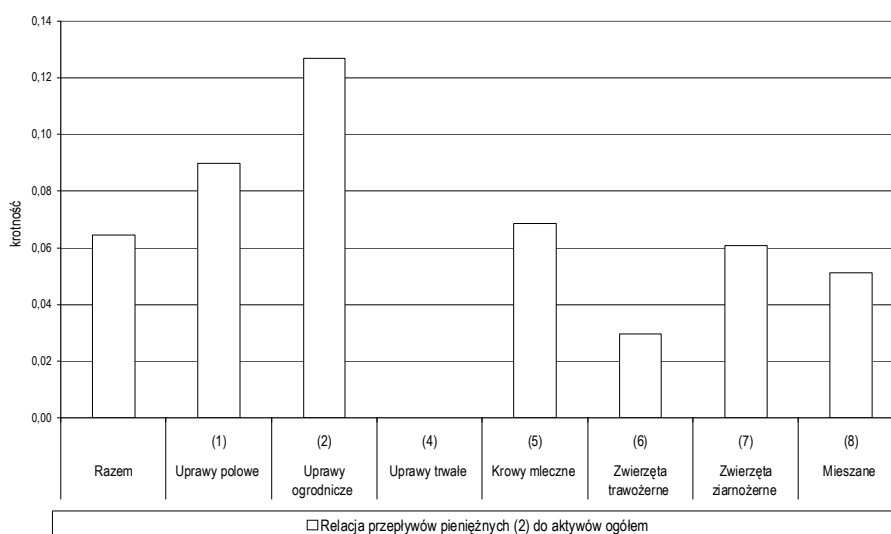
W pasywach gospodarstw wszystkich typów rolniczych dominował kapitał własny (patrz: Wykres 32). Polskie gospodarstwa charakteryzują się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętny poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i polowych (ok. 20%). W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które jest zazwyczaj korzystniejsze dla sytuacji finansowej gospodarstwa od zobowiązań bieżących ze względu na dłuższe terminy spłaty i na ogół niższe odsetki.

Wykres 32 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Analiza przepływów pieniężnych umożliwia ocenę zdolności gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności operacyjnej i inwestycyjnej. Pod względem relacji przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów wyróżniają się gospodarstwa ogrodnicze (patrz: Wykres 33).

Wykres 33 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

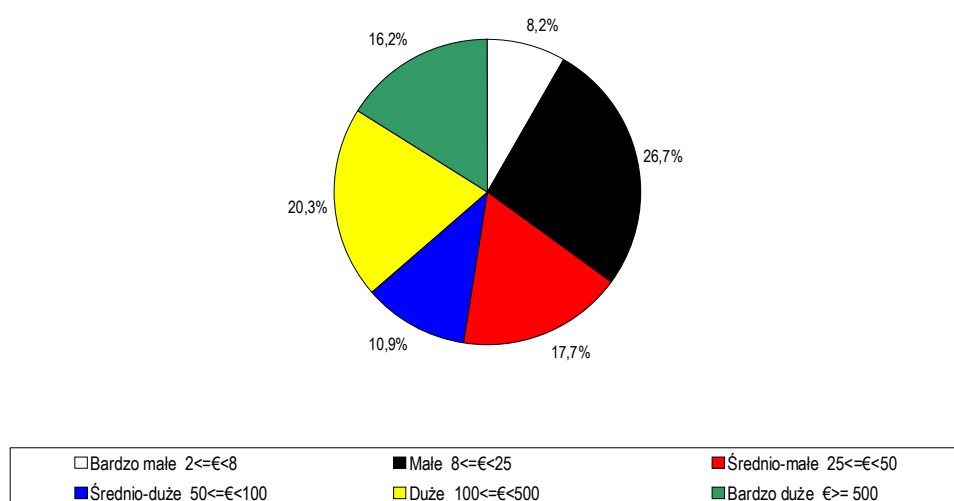

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

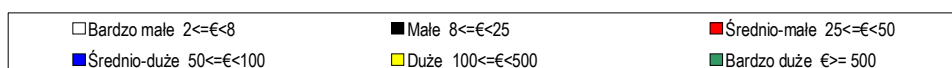
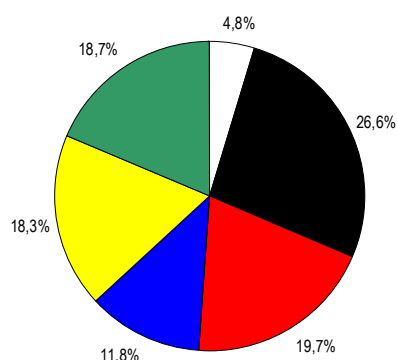
W strukturze posiadanych użytków rolnych największy udział miały gospodarstwa małe, o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro, które stanowiły też najliczniejszą grupę (605 gospodarstw) i gospodarowały na 26,7% obszaru użytków rolnych. Znaczący był również udział gospodarstw dużych o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro – 20,3%. Najmniej arealu użytków rolnych, tylko 8,2%, znajdowało się w posiadaniu gospodarstw bardzo małych w grupie o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

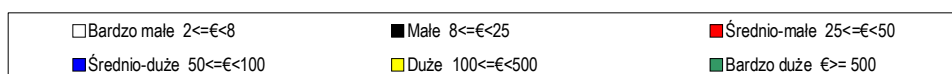
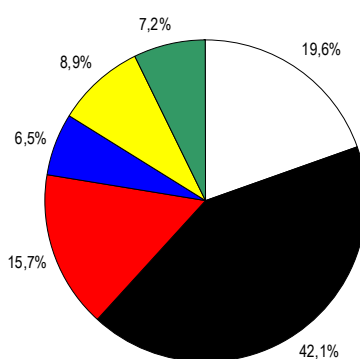
W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro znajdowało się prawie 63% pogłowia zwierząt wyrażonego w jednostkach przeliczeniowych LU. Największy udział w pogłowiu zwierząt (ponad 26%) miały gospodarstwa małe o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro (patrz: Wykres 35).

Wykres 35 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).

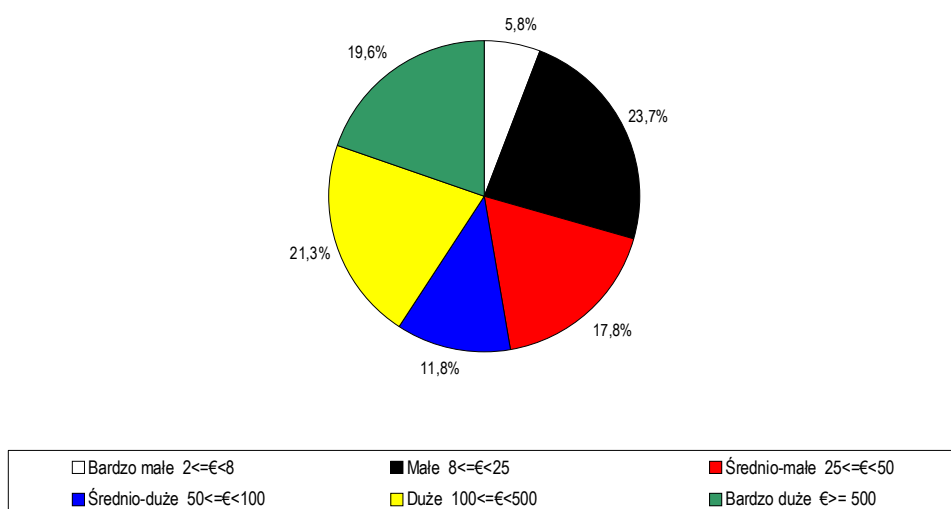
Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro zaabsorbowały nieco ponad 77% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro), które mimo znaczącej powierzchni posiadanej ziemi – 16,2% zasobów ziemi w regionie Pomorze i Mazury (patrz: Wykres 34), oraz pogłowia zwierząt 18,7% (patrz: Wykres 35) angażowały tylko 7,2% ogółu nakładów pracy, co wskazywałoby na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 36).

Wykres 36 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych AWU).

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości wytwarzanej standardowej produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji na czoło wysuwają się gospodarstwa bardzo duże, które przy niewielkim udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (2%) wytwarzały aż 19,6% SO oraz duże, wytwarzające 21,3% SO przy udziale w ogólnej liczbie gospodarstw wynoszącym 11%. Na drugim biegunie znajdują się gospodarstwa bardzo małe (5,6% ogólnej liczby gospodarstw w regionie) z 5,8% udziałem w sumie SO (patrz: Wykres 37).

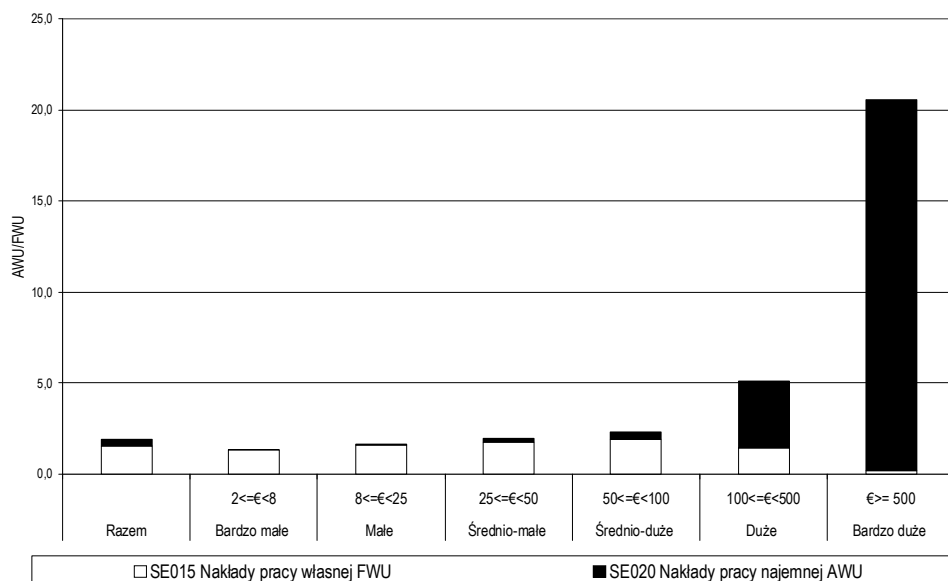
Wykres 37 Wartość standardowej produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

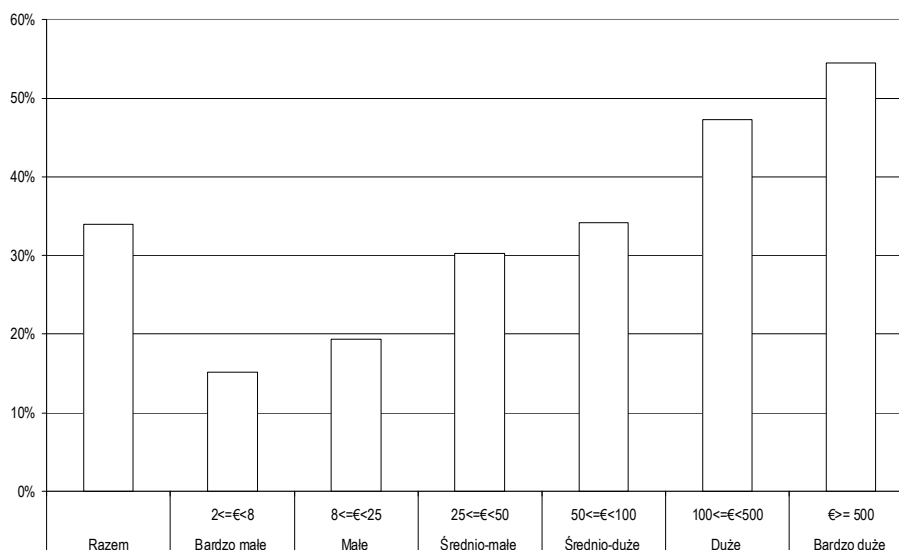
Poziom nakładów pracy w gospodarstwach zwiększał się wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej. Działalność prawie wszystkich gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 tys. euro) opierała się głównie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro) wykorzystanie najmniejszej siły roboczej było wyraźnie wyższe i jej udział stanowił 71,5% nakładów pracy. Natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 500 tys. euro) udział siły najmniejszej był ponad 110-krotnie wyższy niż pracy własnej. Można zatem stwierdzić, że gospodarstwa do 100 tys. euro to gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

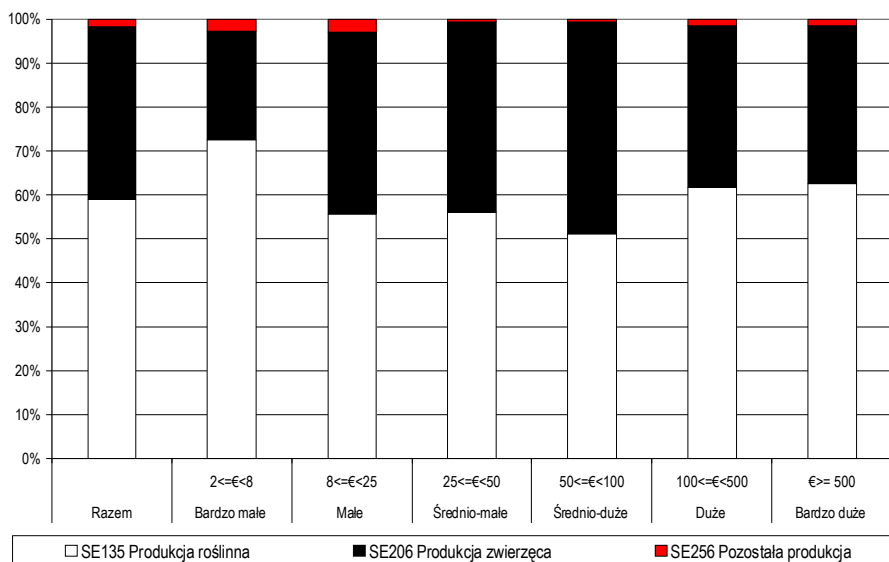
W strukturze własnościowej użytków rolnych, w większości klas wielkości ekonomicznej gospodarstw dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych wynosił przeciętnie 34% ogółu powierzchni i zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając dla gospodarstw dużych (od 100 do 500 tys. euro) i bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) wartości odpowiednio 47 i 55%. Natomiast w gospodarstwach najmniejszych (od 2 do 8 tys. euro) wynosił około 15% (patrz: Wykres 39).

Wykres 39 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

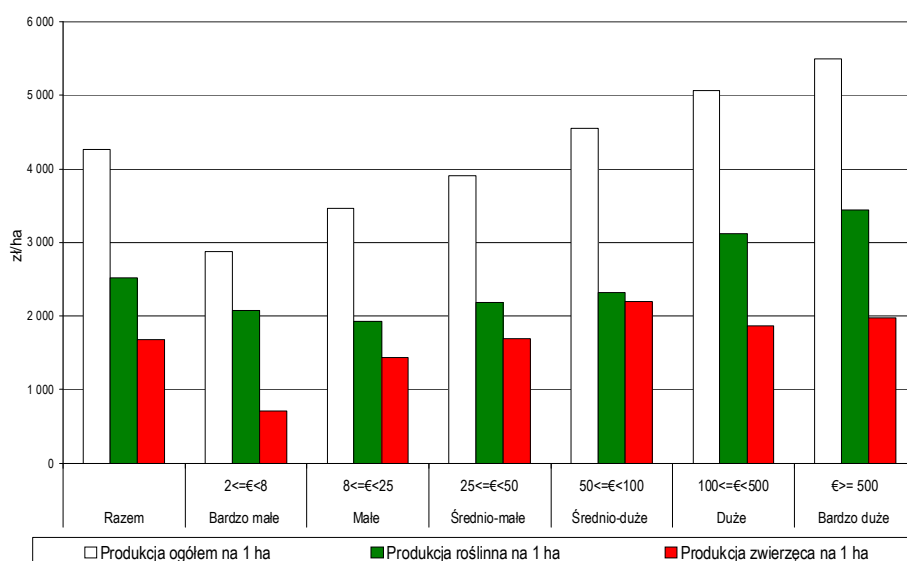
Z analizy struktury rodzajowej produkcji wynika, że produkcja roślinna stanowiła ponad 50% produkcji ogółem we wszystkich klasach gospodarstw. Największy udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem – ponad 72% - odnotowano w gospodarstwach bardzo małych. Udział pozostałej produkcji był niewielki i wynosił maksymalnie 2,8% w przypadku gospodarstw bardzo małych i małych (patrz: Wykres 40).

Wykres 40 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

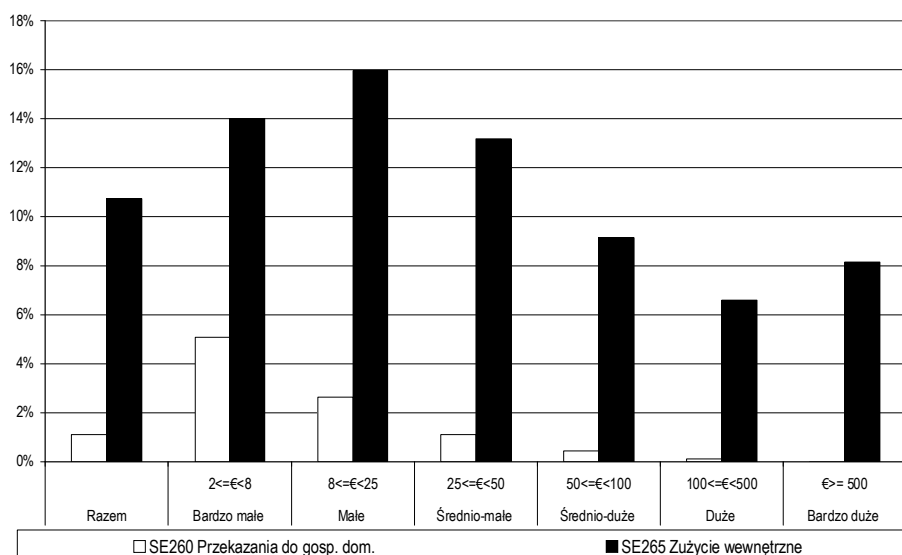
Produktywność ziemi, czyli wartość produkcji przypadająca na 1 ha użytków rolnych rosła wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa. Najwyższą produktywność ziemi – blisko 5 500 zł/ha - uzyskali gospodarstwa bardzo duże (o wielkości ekonomicznej ponad 500 tys. euro). Wartość produkcji roślinnej na 1 ha również była najwyższa w tej grupie gospodarstw, natomiast produkcja zwierzęca na 1 ha użytków rolnych osiągnęła największą wartość w gospodarstwach średnio – dużych (od 50 do 100 tys euro) (patrz: Wykres 41).

Wykres 41 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

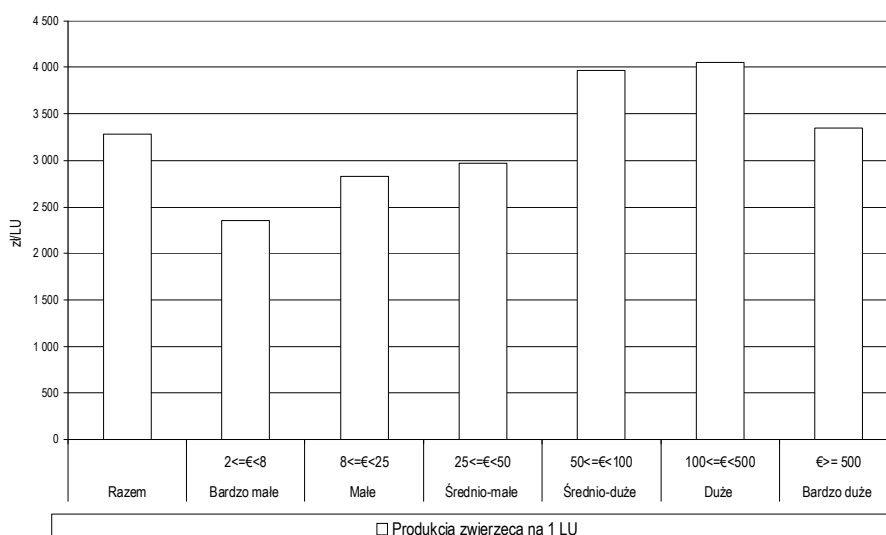
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej małał udział wartości produktów i usług przekazywanych do gospodarstwa domowego. Zużycie wewnętrzne najwyższe było w gospodarstwach małych, od 8 do 25 tys. euro, gdzie wyniosło 16% produkcji ogółem, natomiast najmniejsze - w gospodarstwach dużych i bardzo dużych - 6 do 8%. (patrz: Wykres 42).

Wykres 42 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

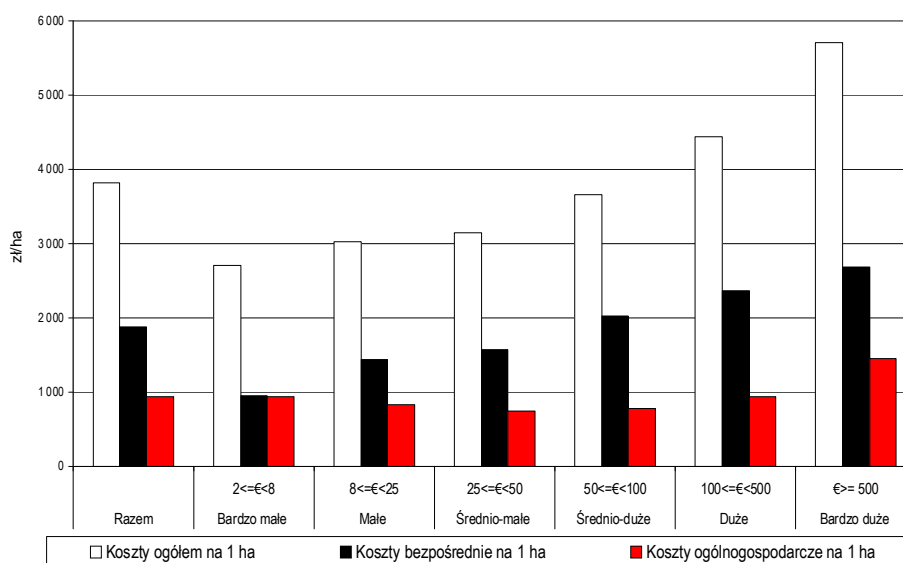
Produkcja zwierzęca na 1 LU rosta wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej od ok 2 350 zł/LU w gospodarstwach bardzo małych do ok 4 050 w dużych, jedynie w gospodarstwach bardzo dużych była nieco niższa i wynosiła 3 351 zł/LU (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

Z produktywnością ziemi związany jest ściśle poziom ponoszonych przez gospodarstwo kosztów. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw ponoszone koszty na 1 ha użytków rolnych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Podobna zależność występuje też w produktywności ziemi (porównaj: Wykres 41). Ponoszone wyższe koszty przekładały się więc na wzrost wartości produkcji. Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych był zauważalnie wyższy w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro, co należy wiązać ze zwiększonymi kosztami energii i paliw (patrz: Wykres 44).

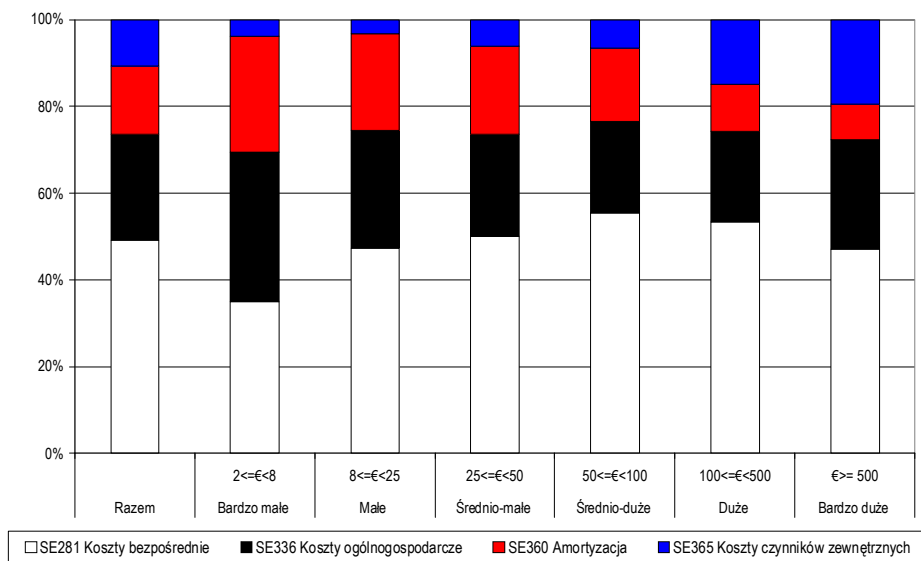
Wykres 44 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

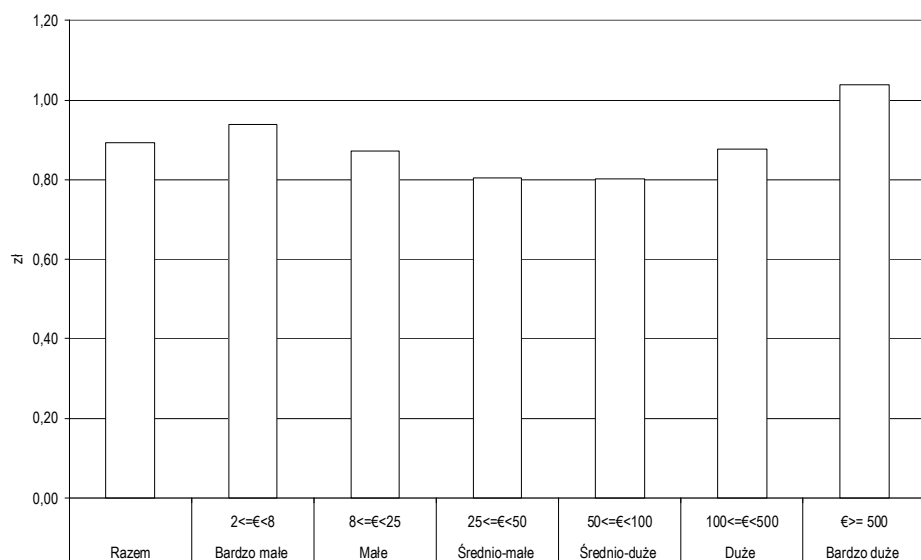
Analiza struktury kosztów ogółem wskazuje, że udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem rósł w gospodarstwach do 100 tys. euro. Powyżej 100 tys. euro następował spadek ich udziału. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich w strukturze kosztów ogółem zaobserwowano w grupie gospodarstw średnio - dużych (50 - 100 tys. euro).

W strukturze kosztów ogółem koszty czynników zewnętrznych miały najwyższy udział w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), w których w wysokim stopniu korzysta się z najemnej siły roboczej.

W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw jej udział w kosztach całkowitych obniżał się. Ta ostatnia zależność świadczy o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 45).

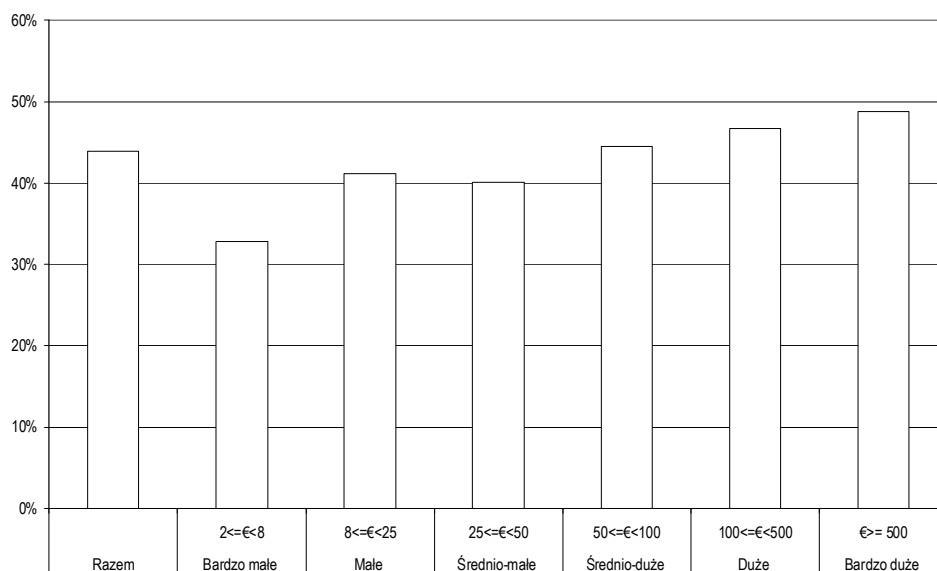
Wykres 45 **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), w których koszty przekraczają wartość produkcji o 3,86% co oznacza, że ta grupa gospodarstw pozbawiona dopłat poniosłaby w 2010 roku stratę. Najkorzystniejszą relację osiągnęły gospodarstwa średnio-małe i średnio-duże (od 25 do 100 tys. euro), w których dla wytworzenia 1 zł produkcji gospodarstwo wydatkowało ok. 0,80 zł (patrz: Wykres 46).

Wykres 46 **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

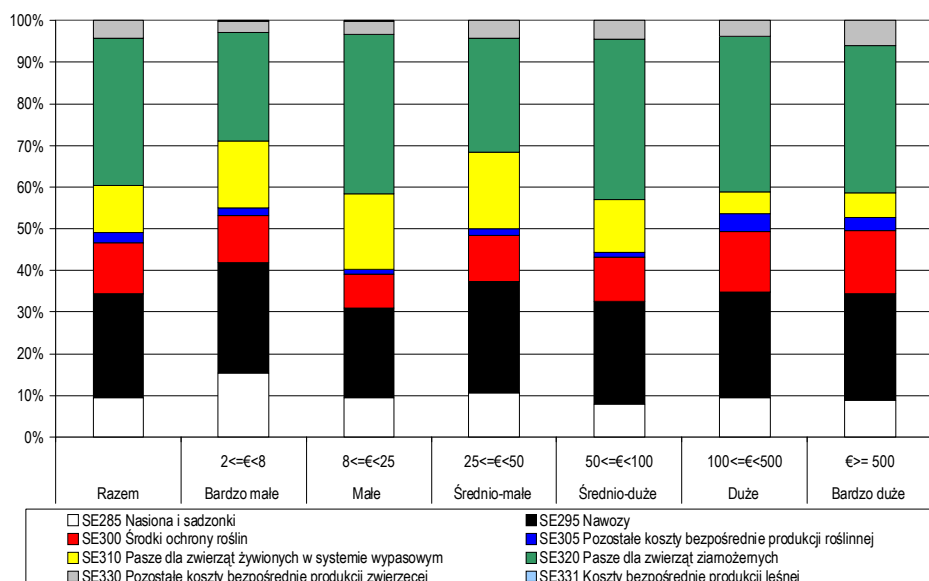
Udział kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem wzrastał wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych wynosił on niespełna 33%, natomiast w bardzo dużych udział kosztów bezpośrednich w produkcji ogółem sięgał 49% (patrz: Wykres 47).

Wykres 47 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

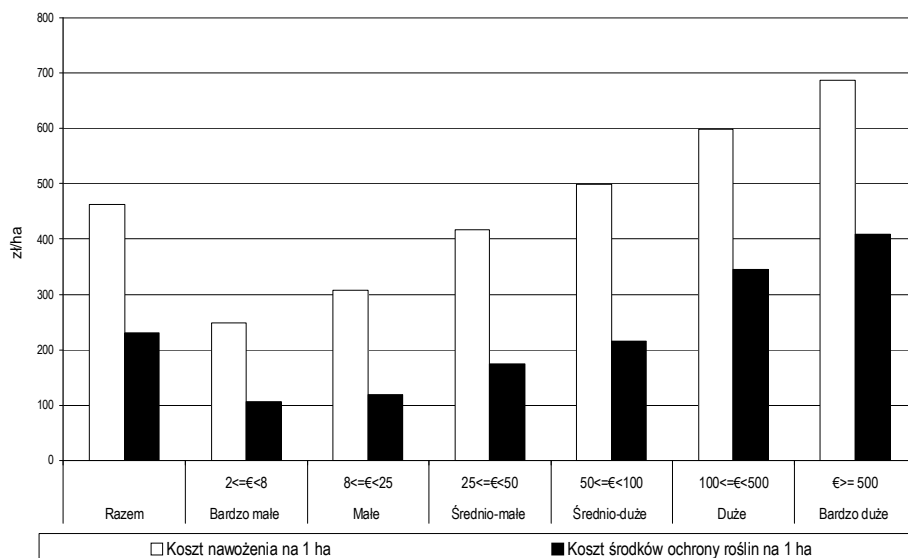
Najważniejszą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich stanowiły koszty pasz dla trzody chlewnej i drobiu. W przypadku gospodarstw małych (8 - 25 tys. euro) i średnio-dużych (50 - 100 tys. euro) udział ich wynosił ok 38%. Gospodarstwa małe odnotowały najniższy udział kosztów produkcji roślinnej. Koszt nawozów w strukturze kosztów bezpośrednich dla niemal wszystkich grup gospodarstw stanowił ok 25 - 26%, jedynie w gospodarstwach małych był nieco niższy (ok 21%). Udział środków ochrony roślin najwyższy był w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie (patrz: Wykres 48).

Wykres 48 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

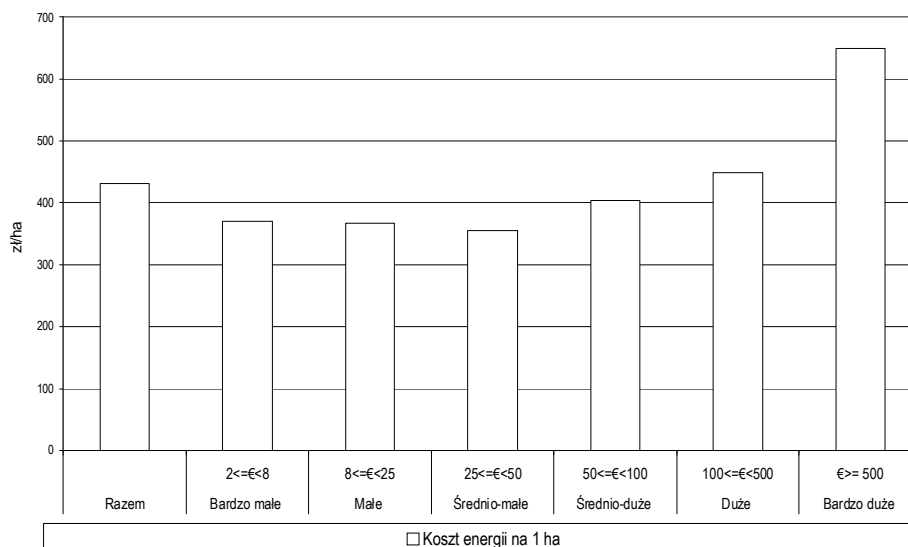
Wykres poniższy także obrazuje, że koszty nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin były silnie związane z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie koszty nawożenia były niemal 3-krotnie wyższe niż w gospodarstwach najślabszych, a koszty ochrony roślin 2,5-krotnie (patrz: Wykres 49).

Wykres 49 **Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

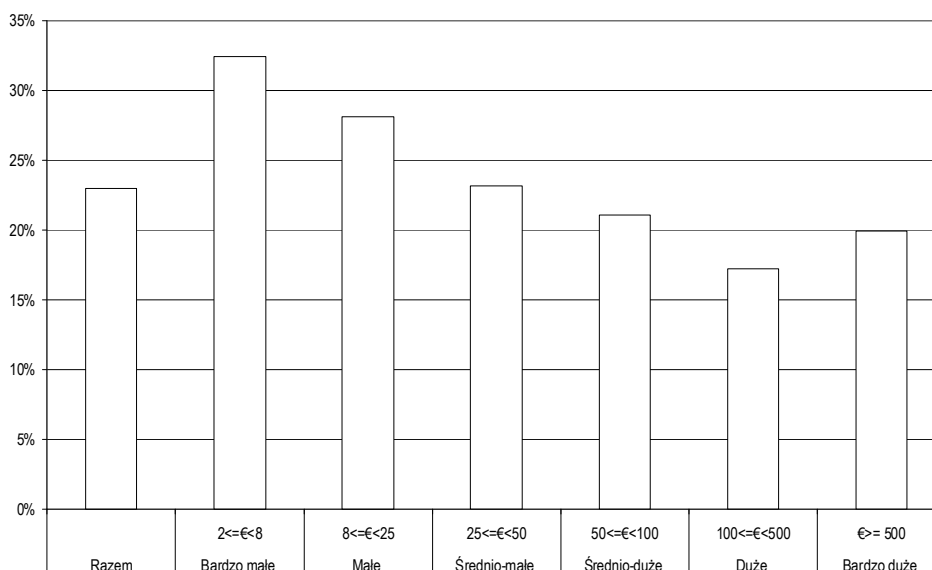
Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych wyniosły średnio 431 zł/ha. Koszty te były szczególnie wysokie w gospodarstwach największych, powyżej 500 tys. euro osiągnęły wartość 649 zł/ha (patrz: Wykres 50).

Wykres 50 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

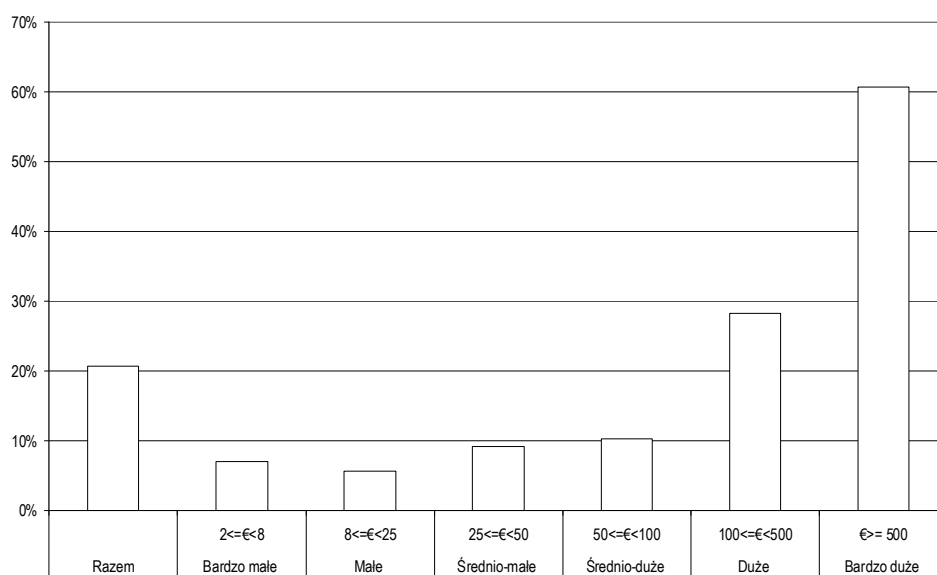
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Udział procentowy dla gospodarstw bardzo małych wynosił nieco ponad 32%, natomiast dla gospodarstw dużych - 17%. W gospodarstwach bardzo dużych udział amortyzacji w wartości dodanej brutto był nieco wyższy i wynosił niemal 20% (patrz: Wykres 51).

Wykres 51 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

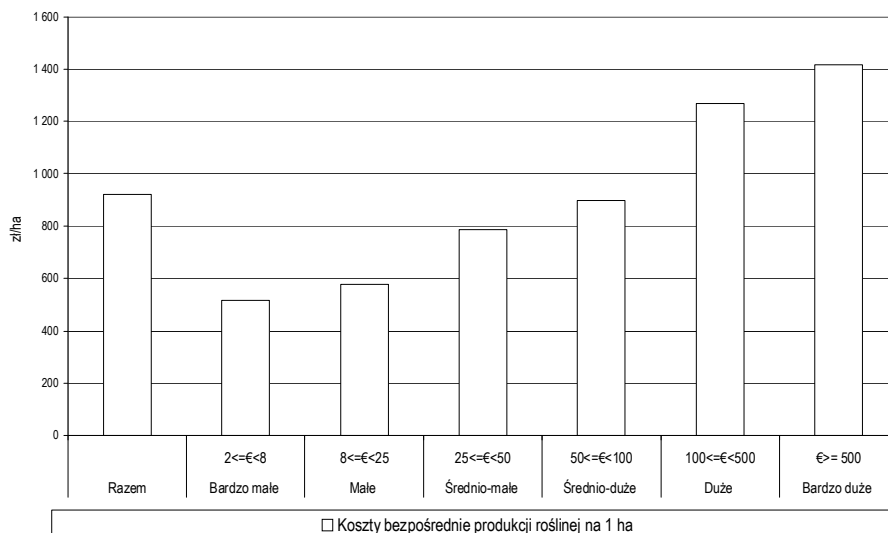
W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto szczególną uwagę zwracają gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro). Udział ten (61%) jest w ich przypadku zdecydowanie większy niż ma to miejsce w pozostałych gospodarstwach. Potwierdza to fakt intensywnego wykorzystania przez gospodarstwa największe takich czynników zewnętrznych jak: praca najemna, kredyty (koszty odsetek), a także dzierżawione grunty. Są one więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów niezależnie od sytuacji dochodowej (patrz: Wykres 52).

Wykres 52 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

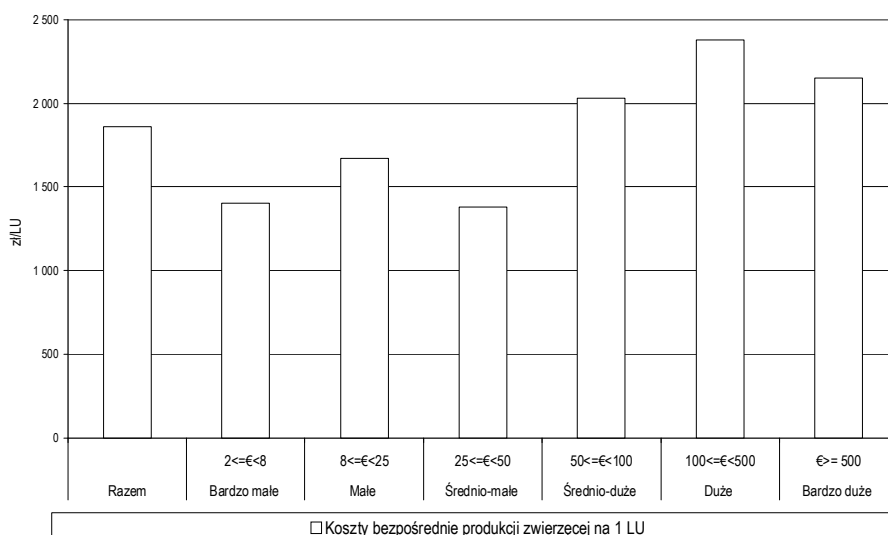
Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej w przeliczeniu na 1 ha rosły w miarę wzrostu siły ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych osiągnęły one wartość 517 zł/ha, natomiast w bardzo dużych ponad dwukrotnie więcej (1 414 zł/ha) (patrz: Wykres 53).

Wykres 53 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

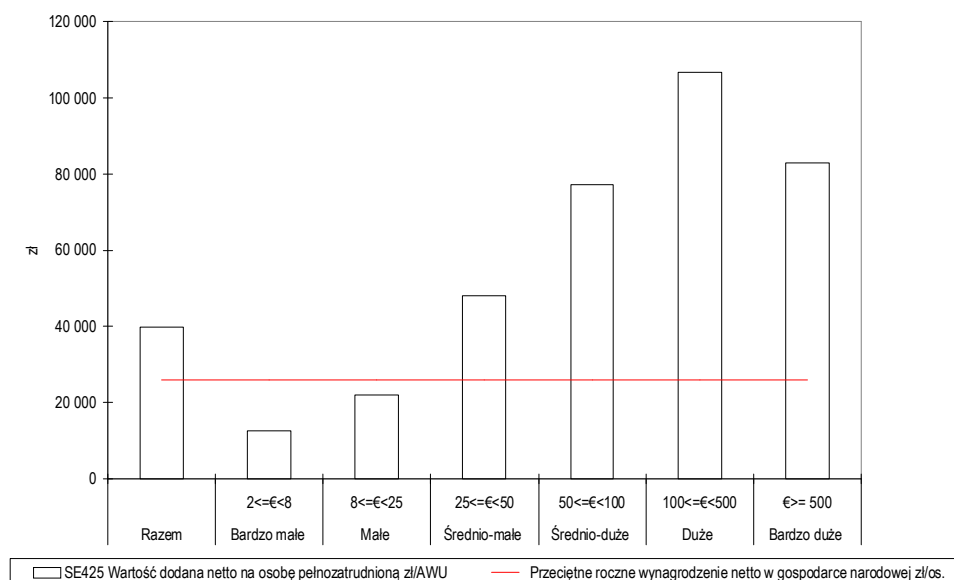
Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej przypadające na 1 LU były różne w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw i wyniosły średnio 1 861 zł/LU. Najwyższe koszty odnotowano w gospodarstwach dużych – 2 377 zł/LU, natomiast najniższe w gospodarstwach średnio-małych – 1 380 zł/LU (patrz: Wykres 54).

Wykres 54 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W skali analizowanego regionu wartość dodana netto wypracowana w gospodarstwie rolnym przez osobę pełnozatrudnioną była wyższa od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁷. Występują jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach gospodarstw. Granicą jest w tym przypadku 25 tys. euro. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nawet kilkakrotnie), podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki. W gospodarstwach bardzo małych (poniżej 8 tys. euro) wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła 49% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 55).

Wykres 55 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

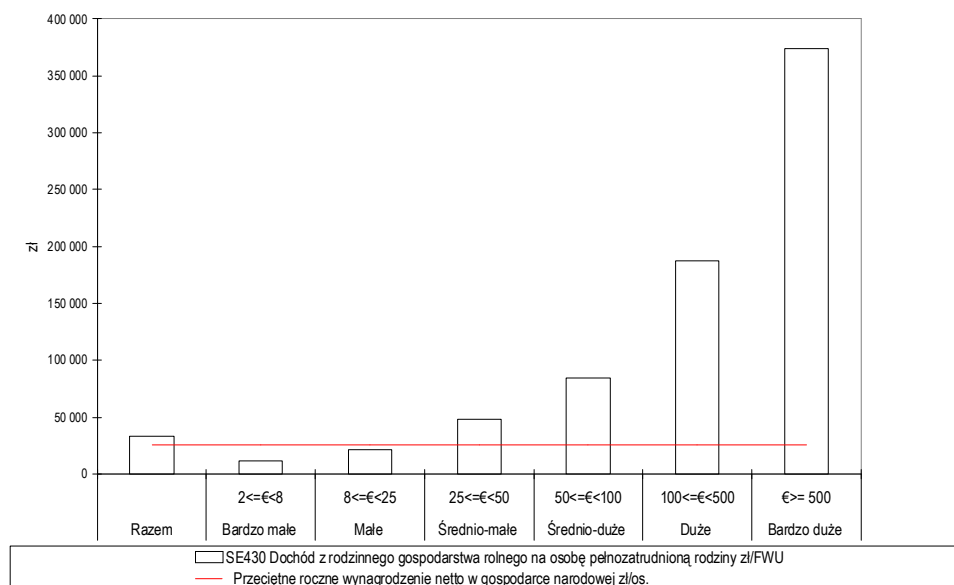

⁷ Patrz przypis 6 na str. 26

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego pozwala na opłatę pracy członków rodziny rolnika oraz zaangażowanego kapitału własnego, czyli ziemi i pozostałych składników majątkowych gospodarstwa.

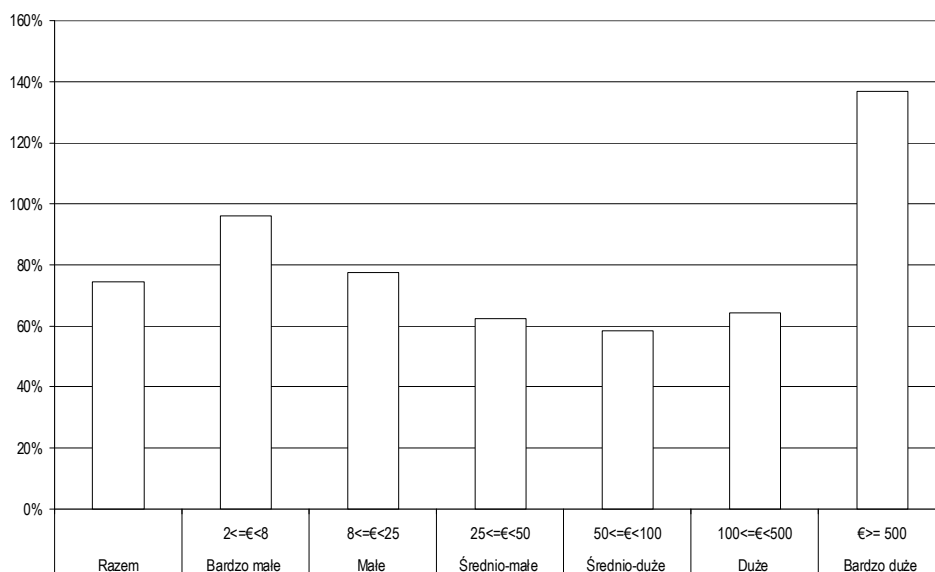
Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną, nieopłaconą. Tutaj również granicą jest 25 tys. euro, jednak skala dysproporcji jest zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany w gospodarstwie jest wielokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 56).

Wykres 56 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

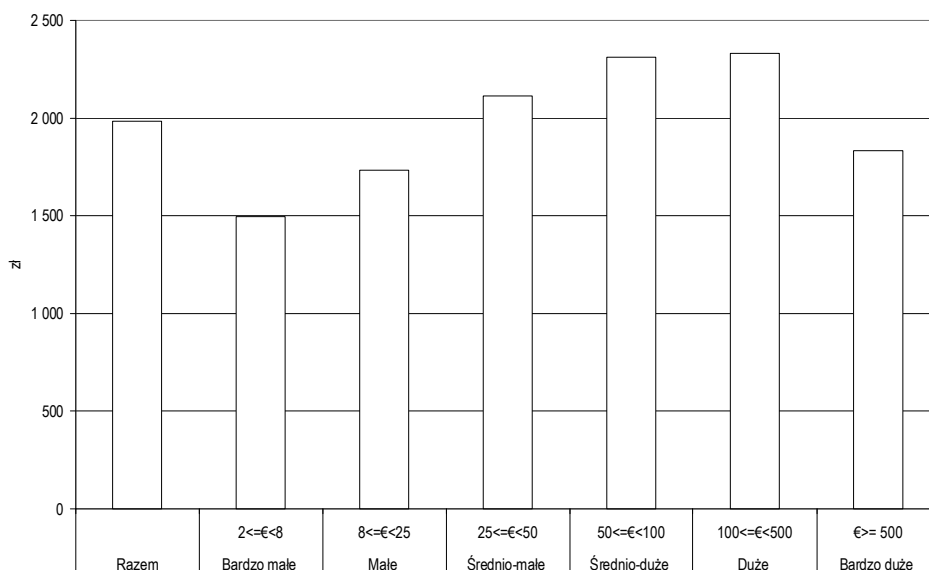
Najmniejszy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie wystąpił w grupie gospodarstw średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro) i wynosił 58%. Dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły więcej niż 100% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w grupie gospodarstw największych, powyżej 500 tys. euro (137%) (patrz: Wykres 57).

Wykres 57 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

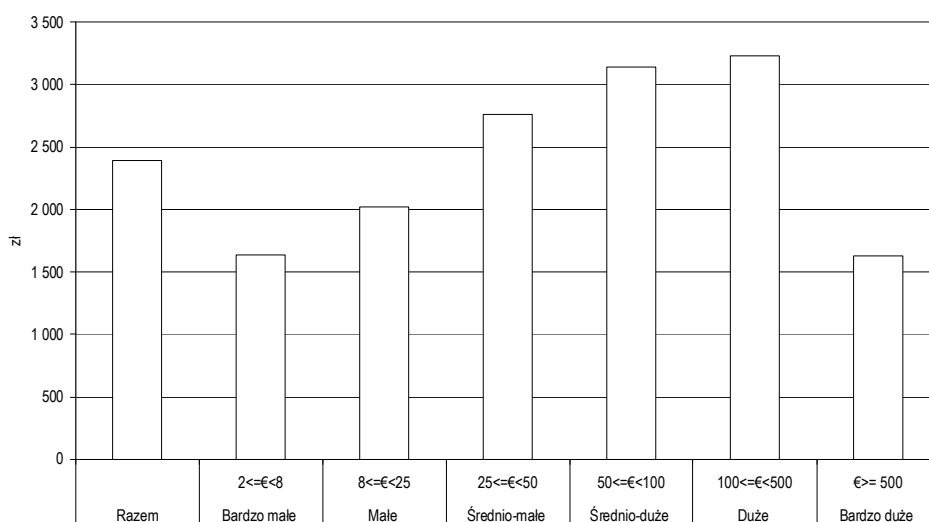
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez względu na rodzaj własności czynników wytwórczych. Wartość ta rośnie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej od 1 497 zł/ha dla gospodarstw bardzo małych aż do 2 334 zł/ha dla gospodarstw dużych. W gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) wartość ta była niższa o 0,5 tys. zł/ha niż w gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro) (patrz: Wykres 58).

Wykres 58 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

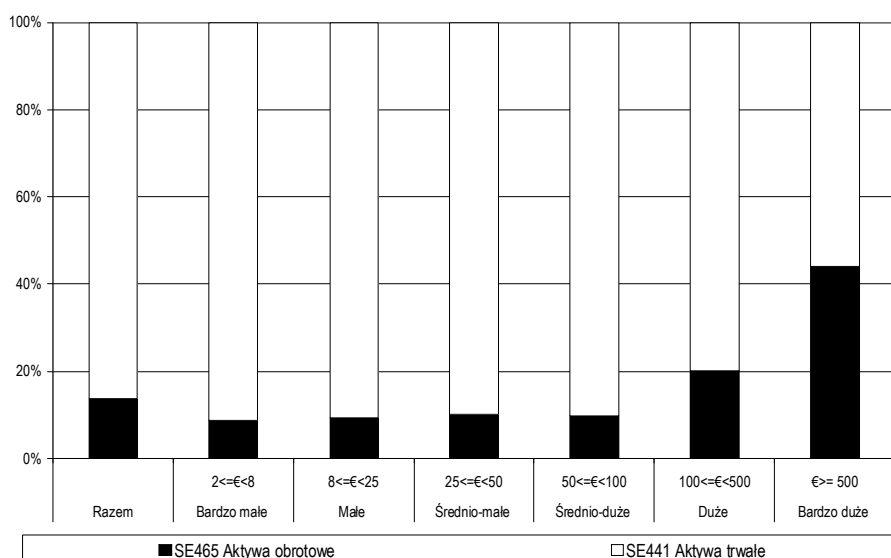
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych tendencje są analogiczne do zawartych na wykresie poprzednim. Również w tej kategorii najlepsze wyniki (3,2 tys. zł/ha) osiągały gospodarstwa duże (od 100 do 500 tys. euro) (patrz: Wykres 59).

Wykres 59 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

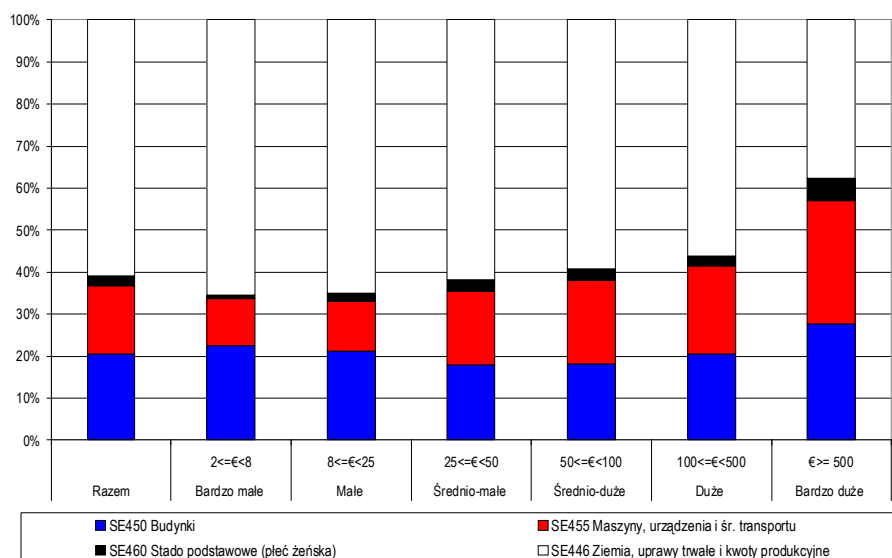
Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmienia się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 60). Im większe są pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy jest udział środków trwałych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku, gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z wyższym udziałem w tych gospodarstwach majątku dzierżawionego (porównaj: Wykres 39).

Wykres 60 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

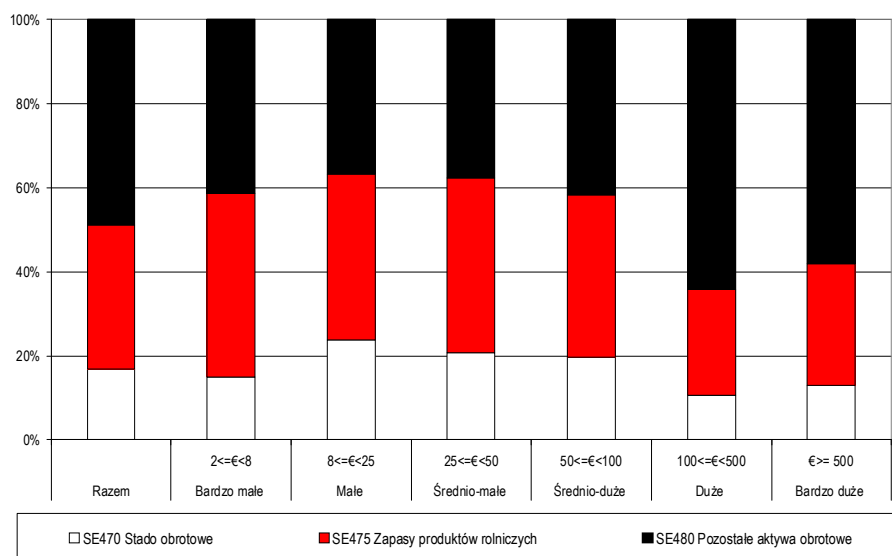
W strukturze aktywów trwałych dominowała wartość ziemi, co związane jest ze zmianą zasad wyceny ziemi własnej (patrz: Wykres 61). Udział budynków malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw (z wyjątkiem gospodarstw dużych i bardzo dużych), wzrost natomiast udział maszyn, urządzeń i środków transportu. Udział ziemi, upraw trwałych i kwot produkcyjnych utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie, jedynie w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro był niższy i stanowił 37% wartości aktywów trwałych.

Wykres 61 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

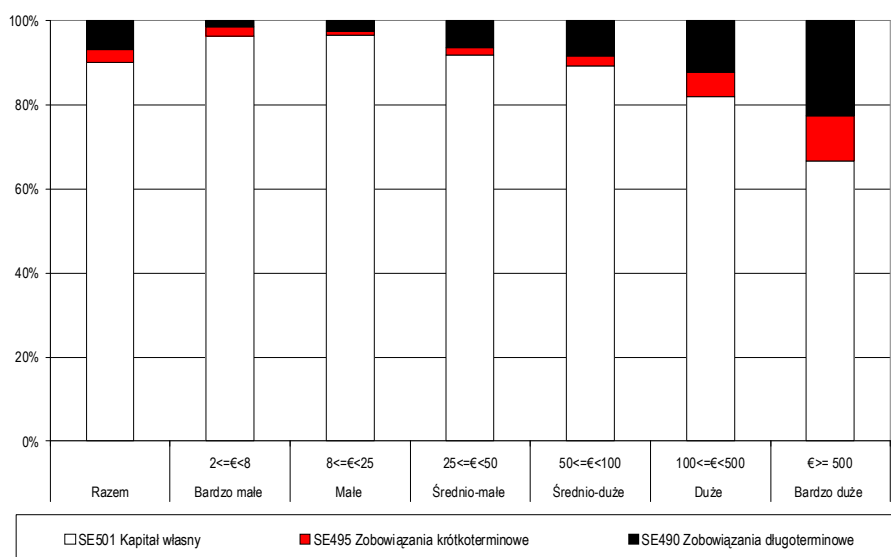
W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro istotną pozycję stanowiły zapasy produktów rolniczych, natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 100 tys. euro) - pozostałe aktywa obrotowe, których znaczną część stanowiły zapasy z zakupu (patrz: Wykres 62).

Wykres 62 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

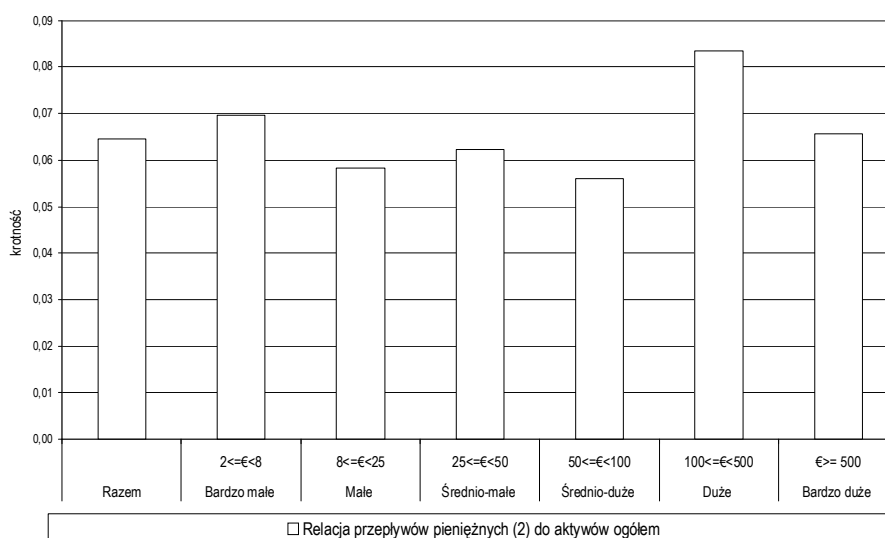
Struktura pasywów wykazuje również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 63). Im większe ekonomicznie są gospodarstwa, tym większy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątków. Zadłużenie największych gospodarstw (ponad 500 tys. euro) sięgało niemal 35%, przy czym ponad połowę kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe.

Wykres 63 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Analiza przepływów pieniężnych pozwala na ocenę zdolności gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności operacyjnej i inwestycyjnej. Wykres 64 pokazuje, że pod względem relacji przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów wyróżniają się gospodarstwa duże, w których wskaźnik ten przekracza 0,08, podczas gdy w pozostałych klasach wielkości ekonomicznej oscyluje on od niecałych 0,06 do 0,07.

Wykres 64 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

3.3. Wnioski

1. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie użytych obu kryteriów grupowania, uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (9 488 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro (2 334 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (1 201 zł) i gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro (1 497 zł).
2. Spośród analizowanych grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch różnych kryteriów, najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (72 508 zł) oraz gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro (373 805 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (16 053 zł) i gospodarstwa od 2 do 8 tys. euro (11 867 zł).
3. Porównując wyniki analizowanych gospodarstw z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej (w 2010 r. wynosiło ono 25 864 zł) zauważamy, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą powyżej przeciętnego wynagrodzenia uzyskały gospodarstwa prowadzące uprawy polowe, chów krów mlecznych oraz zwierząt ziarnożernych i gospodarstwa o sile ekonomicznej ponad 25 tys. euro SO.
4. Zaobserwowane różnice w parametrach wynikowych analizowanych grup gospodarstw rolnych wskazują na konieczność przeprowadzania pogłębionych analiz statystycznych w badaniach strukturalnych gospodarstw rolnych.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB